

Rad Konzervatorskog zavoda u Zagrebu na crkvenim građevinama Hrvatskog zagorja nakon Drugog svjetskog rata

Ivak, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:914153>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

RAD KONZERVATORSKOG ZAVODA U ZAGREBU NA
CRKVENIM GRAĐEVINAMA HRVATSKOG ZAGORJA NAKON
DRUGOG SVJETSKOG RATA

Karla Ivak

Mentor: dr.sc. Marko Špikić, redoviti profesor

ZAGREB, 2023.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

RAD KONZERVATORSKOG ZAVODA U ZAGREBU NA CRKVENIM GRAĐEVINAMA HRVATSKOG ZAGORJA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

The Activities of the Conservation Office Zagreb on Sacral Buildings after the Second World War

Karla Ivak

SAŽETAK

Konzervatorski zavod u Zagrebu svojim djelovanjem obilježio je zaštitu spomenika područja sjeverne Hrvatske u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Ovim diplomskim radom cilj je prezentirati rad Konzervatorskog zavoda u razdoblju od 1945. do 1955. godine. Prvi dio rada je uvod u ustroj i metodologiju Konzervatorskog zavoda u kontekstu zakonske podloge zaštite spomenika koja se tada uspostavlja. U drugom dijelu rada koristeći tri sakralne građevine Hrvatskog zagorja, samostan i župna crkva u Lepoglavi, kapelu sv. Jakova na Očuri i crkvu sv. Jurja u Belcu, kao primjere predstavlja se pregled radova koje je Konzervatorski zavod izvodio na ratom oštećenim građevinama s osvrtom na probleme koji su te radove otežavali i usporavali.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 76 stranica, 23 ilustracije. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: Konzervatorski zavod u Zagrebu, sv. Jakov na Očuri, sv. Juraj u Belcu, samostan i župna crkva u Lepoglavi, poslijeratna obnova, zaštita spomenika

Mentor: dr.sc. Marko Špikić, redoviti profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dipl. ing. arh., dr. sc. Zlatko Jurić, dr. sc. Franko Ćorić, dr.sc. Marko Špikić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Karla Ivak, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Konzervatorstvo smjeru diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Rad Konzervatorskog zavoda u Zagrebu na crkvenim građevinama Hrvatskog zagorja nakon Drugog svjetskog rata* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 23. veljače 2023.

Vlastoručni potpis

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Konzervatorski zavod u Zagrebu	6
2.1. Osoblje	6
2.2 Metodologija i zakonodavstvo	9
2.2.1. Problemi i poteškoće kod radova	11
3. Rad na odabranim spomenicima	13
3.1. Samostan i župna crkva u Lepoglavi.....	13
3.2. Kapela sv. Jakova na Očuri	40
3.3. Crkva sv. Jurja u Belcu	57
4. Zaključak	71
Popis arhivskih izvora	72
Popis literature.....	72
Popis ilustracija	73

1. Uvod

Konzervatorske zavode Anđela Horvat definirala je kao „ustanove, koje se brinu za to, da spomenike što dulje sačuvaju na njihovim prvotnim mjestima, pa da prema tome što je dulje moguće vrše onu funkciju, koja im je prvotno bila namijenjena“.¹ Djelovanje jednog Konzervatorskog zavoda, onog zagrebačkog, tema je ovog diplomskog rada.

Rad je podijeljen u dvije cjeline. Prva cjelina je o osoblju Konzervatorskog zavoda u Zagrebu te o zakonskoj pozadini i metodologiji njihovog rada. Druga cjelina donosi pregled radova izvedenih na tri crkvene građevine u Hrvatskom zagorju. Kao primjeri korišteni su kompleks samostana i župne crkve sv. Marije u Lepoglavi, kapela sv. Jakova u Očuri i crkva sv. Jurja u Belcu. Ovi spomenici su izabrani kao konkretni primjeri primjene metodologije jer daju reprezentativni pregled pristupa Zavoda radovima zaštite spomenika. Vremenski period koji ovaj rad obrađuje je prvih deset godina nakon završetka Drugog svjetskog rata tj. od 1945. do 1955. godine. To je period intenzivnih popravaka spomenika nakon oštećenja nastalih tokom rata, ali i vrijeme nastanka zakonske osnove zaštite spomenika te njene institucionalne organizacije.

¹ Lina Anđela Horvat, *Konzervatorski rad kod Hrvata*, Zagreb : Hrvatski državni konzervatorski zavod, 1944.. str. 9.

2. Konzervatorski zavod u Zagrebu

Svijest o zaštiti spomenika u sjevernoj Hrvatskoj javila se sredinom 19. stoljeća djelovanjem Ivana Kukuljevića Sakcinskoga koji je osnovao Društvo za jugoslavensku povjesnicu.² Briga o spomenicima se do početka 20. stoljeća odvijala u sklopu Središnjeg povjerenstva za istraživanje i uzdržavanje povijesnih i umjetničkih spomenika u Beču.³ Prva državno financirana institucija bilo je Zemaljsko povjerenstvo za čuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Sloveniji osnovano 1910. godine. Kao glavna figura ističe se Gjuro Szabo koji je bio tajnik Povjerenstva i njegov najaktivniji član. On je obilazio spomenike te ih snimao, opisivao i objavljivao.⁴

U međuratnom razdoblju Szabo je vodio Konzervatorski ured u Zagrebu. Radio je gotovo sam, tek s povremenim pomoćnicima. Za vrijeme Nezavisne države Hrvatske osnovan je Konzervatorski zavod na čijem čelu, zbog bolesti, nije bio Szabo već Ljubo Karaman.⁵ Zavod je dobio ulogu središnje institucije za zaštitu spomenika.⁶

Nakon Oslobođenja tj. nakon završetka Drugog svjetskog rata institucionalizacija zaštite spomenika i zakonska osnova dobivaju sve više na važnosti. Gotovo odmah po završetku rata Konzervatorski zavod u Zagrebu je počeo s radom.⁷

2.1. Osoblje

Po nastanku Konzervatorski zavod u Zagrebu imao je sedam zaposlenih. Konzervator Ljubo Karaman kao direktor zavoda te asistent Anđelina Horvat, asistenti vježbenici Tihomil Stahuljak i Ana Bogdanović i crtač vježbenik Mladen Veža. Zlata Škrnjug radila je kao računarski vježbenik, a Ivan Kanižanec kao podvornik.⁸

Tokom prvog desetljeća rada Zavodu je rastao broj zaposlenih. Već u izvještaju za rad za veljaču 1946. godine zabilježeno je trinaest zaposlenih.⁹ Iste godine u rujnu je bilo jedanaest zaposlenih. Ferdo

² Isto, str. 31.

³ Isto, str. 25.-26.

⁴ Isto, str. 32.

⁵ Isto, str. 34.

⁶ Isto, str. 69.

⁷ Ministarstvo kulture i medija, Središnja dokumentacija s područja kulturne baštine, Zbirka starije građe - Dokumentacijska građa Konzervatorskog zavoda (1946.-1967.) (dalje MKM-SDKB, KZZ), 269-1949, Historijat KZZ-a, 19.3.1949.

⁸ MKM-SDKB, KZZ, 4-1945, Iskaz činovnika, 28.5.1945.

⁹ MKM-SDKB, KZZ, 135-1946, Izvještaj o radu KZZ za veljaču 1946., 1.3.1946.

Hauptman je otišao početkom kolovoza, a krajem kolovoza pridružio se Aleksandar Perc.¹⁰ (Slika 1) U studenom su zaposleni Vjekoslav Dobrinčić kao tajnik i Jovanka Pribičević kao asistentica u VIII. čin. razredu.¹¹

Slika 1 Osoblje Konzervatorskog zavoda u Zagrebu (Tihomil Stahuljak, Lavica Basala, Branko Fučić, Ana Deanović, Anđela Horvat, dr. Ljubo Karaman, Mladen Fučić, Zlata Škrnjug, Ermin Rumboldt, dr. Ferdo Hauptman), Drago Paulić, 1946.

Godine 1948. za Zavod su radili Ljubo Karaman kao viši naučnik suradnik i direktor, konzervatori Anđela Horvat, Zdenka Munk i Tihomil Stahuljak, Greta Jurišić je bila arhitekt zavoda tj. građevinski inženjer, a Ana Deanović (Bogdanović) i Mladen Fučić su bili asistenti konzervatori. Ostali zaposlenici su bili tajnica Štefica Habunek, knjigovođa Zlata Mikša, laborant Ermin Rumboldt i pomoćna službenica II. klase Ana Dragoš, a Jovanka Pribičević je do kraja godine bila odsutna.¹² Popis osoblja se u 1949. godini nije mijenjao puno. U zavodu je kao knjigovođa radila Mara Bačić, a Mikša nije.¹³ U 1950. godini došlo je do manjih promjena. Bačić i Rumboldt nisu više navedeni na popisu zaposlenih, ali dodani su Sonja Pavletić, voditeljica Odjeljenja prirodnih rijetkosti, i Vladimir Janušić, a ponovno je radila knjigovođa Zlata Mikša.¹⁴

Karaman je 1. listopada 1950. godine prestao s radom kao viši naučni suradnik na poziciji direktora zavoda zbog odlaska u starosnu mirovinu,¹⁵ ali je postavljen za honorarnog službenika Konzervatorskog zavoda za period od 1. studenog 1950. do 30. rujna 1951.¹⁶

¹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 681-1946, Izvještaj o radu KZZ za kolovoz 1946, 10.9.1946.

¹¹ MKM-SDKB, KZZ, 875-1946, Izvještaj o radu KZZ za listopad 1946, 6.11.1946.

¹² MKM-SDKB, KZZ, 27-1949, Godišnji izvještaj o radu KZZ-a za 1948., 13.1.1949.

¹³ MKM-SDKB, KZZ, 10-1950, Izvještaj o radu Zavoda u 1949., 5.1.1950.

¹⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1182-1950, Pregled službenika, 8.9.1950.

¹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1287-1950, Karaman – stupanje u starosnu mirovinu, 28.9.1950.

¹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1652-1950, Ljubo Karaman postavljen za honorarnog službenika, 1.12.1950.

Za 1951. godinu na Karamanovo mjesto naučnog suradnika je došao Ivan Bach. Ostalo osoblje se nije mijenjalo osim što su zaposleni preparator Ivana Vrbanić i asistent konzervator Draginja Jurman-Karaman.¹⁷

Popis zaposlenika zbog određivanja plaće iz 1954. godine govori nam da i dalje rade konzervatori Horvat, Munk, Stahuljak, ali su konzervatori postali i Mladen Fučić, Jurišić, Jurman-Karaman i Pavletić. Deanović je konzervatorski pripravnik, isto kao i Habunek. Dragoš je pomoćni službenik, Mikša računovođa, a kancelarijski referent je Janušić. Konzervatorski pripravnici su i Stjepan Bertović, Stanka Krstić i Ljubica Štromar. Pomoćni službenici su Julio Kuhtić, Ilija Mađerić i Miroslav Polak. Zvonimir Turina je bio na poziciji višeg referenta.¹⁸

Zavod je promijenio nekoliko direktora u razdoblju od 1945. do 1955. godine. Prvi direktor bio je Ljubo Karaman koji je dužnost obavljao do mirovine 1950. godine.¹⁹ Tada je poziciju preuzeo Ivan Bach kao v.d. direktor. Što možemo zaključiti iz potpisa dokumenata.²⁰ Milan Prelog je bio na poziciji honorarnog direktora od 1952. do 1954. godine kada je dao ostavku zbog zalaganja oko očuvanja integriteta ekosistema slapova Krke.²¹ Na temelju arhivskih dokumenata iz 1955. godine može se zaključiti da je Preloga naslijedio Rikard Marasović.²²

Nekoliko zaposlenika kao Horvat, Deanović, Stahuljak i Mladen Fučić radili su u Zavodu dugi niz godina, gotovo od osnutka Zavoda, napredujući npr. iz konzervatora pripravnika u konzervatora. Ali i zaposlenici kao Greta Jurišić koja dolazi tek 1948. godine²³ bili su ključni protagonisti.

Osim organiziranja i nadgledanja radova na spomenicima zaposlenici Zavoda imali su i druge obaveze. Izvještaj o radu za 1948. godinu govori nam da je Karaman kao direktor Zavoda rukovodio stručnim, administrativnim i finansijskim poslovima, a vodio je i zaštitni odjel Zavoda. Horvat je vodila odjel za evidenciju kulturno-historijskih spomenika, Munk odjel za umjetni obrt, Stahuljak naučno istraživački odjel, a Jurišić operativni odjel.²⁴

¹⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1552-1951, Spisak službenika zavoda, 24.9.1951.

¹⁸ MKM-SDKB, KZZ, 329-1954, Popis službenika u vezi određivanja plaće, 24.2.1954.

¹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1287-1950, Karaman – stupanje u starosnu mirovinu, 28.9.1950.

²⁰ MKM-SDKB, KZZ, 284-1951, Plan financiranja za I. kvartal 1951., 1.3.1951.

²¹ Ivanka Reberski, »Prof. dr. Milan Prelog (1919. - 1988.)«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 12-13 (1988.), str. 16.

²² MKM-SDKB, KZZ, 90-1955, Službenici KZZ-a - nagrade, 22.1.1955.

²³ MKM-SDKB, KZZ, 1010-1948, Izvještaj o radu za kolovoz 1948., 11.9.1948.

²⁴ MKM-SDKB, KZZ, 27-1949, Godišnji izvještaj o radu KZZ-a za 1948., 13.1.1949.

2.2 Metodologija i zakonodavstvo

Nakon 1945. godine NRH je morala tek započeti graditi zakonodavnu osnovu konzervatorskog djelovanja te administrativnu i tehničku opremu i stručnu spremu.²⁵ Još za vrijeme rata 20. veljače 1945. godine Nacionalni komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije donio je odluku da se svi umjetnički i naučni predmeti stavljaju pod državnu zaštitu. Odluka je postala osnova budućih zakona o zaštiti. Nakon Oslobođenja već 23. srpnja 1945. godine donesen je Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti. S izmjenama je donesen ponovno 4. listopada 1946. godine Opći zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti.²⁶

Jedna od odluka Zakona bila je decentralizacija konzervatorskog rada jer se zaštita spomenika može najuspješnije izvesti samo pomnom kontrolom spomenika zbog čega su republički zavodi bili glavni, a Komitet za kulturu i umjetnost vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije trebao ih je samo koordinirati.

Novim zakonom su svi nepokretni i pokretni kulturno-povijesni predmeti s karakterom spomenika, ali i prirodne rijetkosti državno zaštićeni. Zavodi su evidentirali spomenike prije nego su sistematski inventarizirani.²⁷ Vlasnici spomenika nisu imali pravo intervenirati na spomenik bez dopuštenja konzervatorskog zavoda.²⁸

Konzervatorski zavodi su uz administrativno-zaštitnu ulogu bili i primarne ustanove koje su istraživale povijesno-umjetničke spomenike i baštinu. Dok Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti nije uspostavio Institut za historijsku umjetnost konzervatorski zavodi morali su balansirati između istraživačkog i konzervatorskog rada. Kako bi u tome bili uspješni zavodi su surađivali s drugim ustanovama npr. arheološkim ili povijesnim muzejima kada se radilo o istraživačkom radu²⁹ ili npr. Restauratorskim zavodom JAZU kada je pitanju bio popravak pokretnih spomenika.³⁰

Rat je iznimno utjecao na opseg naučnog rada Konzervatorskog zavoda u Zagrebu. Oštećeni spomenici morali su se popravljati, a kako bi Zavod to mogao izvesti morao se okrenuti proučavanju

²⁵ Tihomil Stahuljak, »Naučno-istraživački rad Konzervatorskog zavoda u Zagrebu od 1945. do 1949. godine«, u : *Historijski zbornik* 3, 1-4 (1950.), str. 257

²⁶ Ljubo Karaman, »O organizaciji konzervatorske službe u NR Hrvatskoj«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* 1 (1951.), str.152.

²⁷ Isto, str.153.

²⁸ Isto, str.154.

²⁹ Isto, str. 154.

³⁰ Isto, str. 155.

spomenika kako bi se radovi, koji su se kretali od očuvanja preostalih dijelova do konzervatorskih zahvata, mogli izvesti. Količina i ozbiljnost oštećenja na nekim spomenicima iziskivala su da se Zavod bavi zaštitom, a istraživački rad svede na nužno potrebno. Naučno-istraživačku djelatnost Zavoda sprječavalo je i što je Konzervatorski zavod nakon završetka rada aktivno morao sudjelovati u organizaciji konzervatorske službe u državi (u pravnom, administrativnom i tehničkom smislu).³¹

Zavod je svoj istraživački rad u poslijeratnim godinama fokusirao na istraživanje crkvene umjetnost srednjeg vijeka. Nedostatak poznavanja građe i nužna revizija literature mogla se riješiti samo ponovnim pregledima spomenika. Nova otkrića je Ljubo Karaman obuhvatio studijom O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji u Historijskom zborniku 1948. i 1950. godine. Glavni predmet istraživanja Zavoda bilo je zidno slikarstvo i drvena plastika sjeverne Hrvatske.³²

Nepokretne spomenike oštećene u ratu koji su od velike važnosti ili su predstavljali specifične konzervatorske probleme popravljao je konzervatorski zavod financiran od strane saveznih i republikanskih kredita. Broj spomenika koji je trebao popravak bio je velik stoga zavod daje upute za radove na građevinama, potiče na popravak i sprječava neadekvatne adaptacije. Karaman je predlagao osnivanje republičkog ili saveznog građevnog poduzeća koji bi radili na takvim projektima.³³

U 1949. godini donesen je Zakon o narodnim odborima kojem se od narodni odbori obvezuju na suradnju s konzervatorskim zavodima u svrhu zaštite spomenika čime je rad zavoda olakšan jer narodni odbori moraju dostaviti popis najugroženijih i najvažnijih spomenika, a zatim na njima i izvoditi potrebne radove uz nadzor zavoda.³⁴

Na temelju Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti iz 1949. godine Konzervatorski zavod u Zagrebu je proglašen središnjim. Zavodima je odobreno da kao ispomoć mogu imenovati stalne izaslanike i mjesne počasne konzervatore.³⁵ Pravilnikom koji je 1951. godine dovršavan definirati će ulogu izaslanika i počasnih konzervatora te odrediti odnos između središnjeg zagrebačkog zavoda i područnih u Splitu i Rijeci. Također će omogućiti uređenje zavoda u odjele –

³¹ Tihomil Stahuljak, »Naučno-istraživački rad«, 1950., str. 258.

³² Isto, str. 259.

³³ Ljubo Karaman, »O organizaciji«, 1951., str. 155.-156.

³⁴ Isto, str. 155.-156.

³⁵ Isto, str. 156.

zaštitno-upravni odjel, odjel za evidenciju i inventarizaciju, odjel operativno tehnički, naučno-istraživački te odjel za propagandu.³⁶

2.2.1. Problemi i poteškoće kod radova

Zaposlenici Konzervatorskog zavoda suočavali su se s nizom prepreka koje su sprječavale obnovu spomenika. Kako je pet godina petogodišnjeg plana radova na obnovi spomenika dolazilo kraju, a radovi nisu bili završeni zaposlenici Zavoda su 1949. godine pisali o uzrocima nezavršavanja radova.

Karaman je dr. Ljubi Leontiću poslao dopis s popisom glavnih poteškoća rada na spomenicima među kojima su financijski problemi, nedostatak radne snage, teška nabava materijala te priroda konzervatorskih radova.³⁷ Ana Deanović u dopisu Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete je također pisala o poteškoćama rada na terenu, ali fokusirala se na izazove izvođenja radova na crkvi sv. Jurja na Belcu i kapeli Marije Gorske u Martinšćini.³⁸

Greta Jurišić je 1950. godine rezimirala probleme u članku za *Zbornik zaštite spomenika*. Kao prvi problem navela je da se radovi na kulturno-povijesnim spomenicima smatraju izgradnjom društvenog standarda zbog čega nemaju prioriteta. Ministarstvo za nauku i kulturu pokušavalo je omogućiti stavljanje određenih spomenika na prioritetni popis što bi pomoglo u neometanom popravku.³⁹

Radovi Zavoda financirali su se republičkim i saveznim kreditima koji su vezani budžetskom godinom. Prije njihovog odobravanja sredinom godine moguće je bilo organizirati samo pripravne radove, a nakon odobrenja građevinska poduzeća već su često imala popunjeni radni raspored. Krajem godine krediti su često bili blokirani ili mijenjani, a Zavod se nije obavještavalo o terminima vezanih uz njih. Ovo se moglo riješiti kreditom koji nije ovisan o budžetskoj godini već se troši tokom cijele godine, a obračunava na kraju radova. Zavod je ugrubo planirao potrebni građevni materijal u isto vrijeme kada i kredite što je često ispadalo kontraproduktivno jer su se krediti mogli smanjivati zbog čega su se na nekim objektima radovi mijenjali, ili se uopće nisu izvodili. Tako su se radovi godinama nakupljali jer je građevina dalje propadala što zatim znači i da je za popravak bilo potrebno sve više financijskih sredstava i materijala. Ministarstvo građevina zbog nedostatka prioriteta nije isporučivalo

³⁶ Isto, str. 157.

³⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1682-1949, Problemi i poteškoće u radu Konz. zavoda, 13.11.1949.

³⁸ MKM-SDKB, KZZ, 758-1949, Izvještaj Ane Deanović o poteškoćama rada na terenu, 10.5.1949.

³⁹ Greta Jurišić, »O problemima i poteškoćama rada na području Konzervatorskog zavoda u Zagrebu«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* 2, 1 (1952.), str. 159.

materijal dogovoren proizvodnim zadatkom. Materijal su nekada i preraspodijelili na drugo gradilište iako je Zavod sam ishodio doznaku od Predsjedništva vlade i sam ga platio.⁴⁰

Također je česti problem bio što konzervatorski radovi iziskuju posebne materijale npr. šindra koja se više ne proizvodi ili kemikalije za npr. konzerviranje fresaka koje je teško predvidjeti prije početka radova.⁴¹

Veliki problem je bila i radna snaga koja se angažirala preko građevinskih poduzeća koja se koriste jer raspolažu osim radnicima i alatom i pomoćnim materijalom.⁴² Radovi na spomenicima su specijalizirani radovi zbog čega ih su se poduzeća ustručavala prihvatiti s izlikom nedostatka adekvatno educirane radne snage ili općenito raspoložive radne snage koja je radila na prioritnim radovima. Pitanje građevinskih poduzeća moglo se riješiti radovima u vlastitoj režiji, ali i oni su dolazili s nizom problema. Zaposlenici Zavoda nisu mogli stalno nadzirati radove, a bilo je teško pronaći osobu prikladnu za tu poziciju. Radna grupa sa stalnim specijaliziranim radnicima također otpada jer je to tražilo povećanje broja zaposlenih u zavodu i dovodilo u pitanje zaposlenje tih radnika zbog već navedenih problema skraćivanja ili obustavljanja radova.⁴³

Još jedna specifičnost konzervatorskih radova koja otežava njihovo organiziranje je što se nisu mogli obračunavati prema normama jer norme za njih ne mogu postojati. Zbog toga je kod isplate radova u režiji zavoda, čiju visinu odobrava Mjesni narodni odbor, dolazilo do poteškoća. Moguće rješenje Jurišić je vidjela u organiziranju republičkog ili čak saveznog građevnog poduzeća koje bi se sastojalo od specijalizirane radne snage i koje bi provodilo popravke na spomenicima koji iziskuju veću razinu stručnosti. Poduzeće bi bilo administrativno i operativno samostalno, ali bi mu Zavod davao upute o radu. Prehrana i smještaj radnika i osoblja zavoda na terenu također je bio problem. Zbog udaljenosti od većih naselja teško ih je bilo organizirati. U slučajevima suradnje s oblasnim NO ili privatnim investitorima u organizaciji radova (npr. na crkvenim objektima) kada je Zavod samo dao plan rada na građevini, stručni savjet i nadzirao rad zbog čega su se radovi odvijali puno lakše i brže su završavani. Zavod bi u vlastitoj režiji organizirao samo radove sa specijalnim konzervatorskim zahvatima koji iziskuju posebnu pažnju u cijeloj organizaciji.⁴⁴

⁴⁰ Isto, str. 159.

⁴¹ Isto, str. 159.

⁴² Isto, str. 159.

⁴³ Isto, str. 160.

⁴⁴ Isto, str. 160.

3. Rad na odabranim spomenicima

Konzervatorski zavod je nakon završetka Drugog svjetskog rata radio na nizu građevina u sjevernoj Hrvatskoj. Poseban interes imali su za Hrvatsko zagorje zbog otkrića srednjovjekovnih zidnih oslika i drvenih skulptura, otkrića koja su upotpunjavala sliku o srednjem vijeku tog prostora.⁴⁵

U ovom radu je iznesen tijek radova na tri crkvene građevine - kompleksu samostana i župne crkve u Lepoglavi, kapeli sv. Jakova na Očuri i crkvi sv. Jurja u Belcu. Ovi spomenici, osim što sadržavaju primjere novootkrivenih zidnih oslika i drvene skulpture,⁴⁶ pokazuju i raspon radova koje su konzervatori obavljali na projektima ovakvog tipa te poteškoća s kojima su se suočavali.

Djelatnici Konzervatorskog zavoda su 1945. godine odlazili na niz službenih putovanja u Hrvatsko zagorje. Povod je bio pregled oštećenja spomenika nastalih u ratu kako bi se mogli istražiti i što prije zaštititi.⁴⁷ Radovi su započinjali tek 1946. godine.

3.1. Samostan i župna crkva u Lepoglavi

Kompleks samostana i crkve sv. Marije smjestio se jugozapadno od Varaždina, u Lepoglavi. Grof Herman II. Celjski je oko 1400. godine osnovao pavlinski samostan s crkvom.⁴⁸ Dakle, u 15. stoljeću su izgrađeni crkva i prvi samostan. U 17. stoljeću je crkva produžena i sagrađen je novi samostan, a početkom 18. stoljeća dodana je biblioteka i preoblikovano je pročelje crkve.⁴⁹ Crkva je jednobrodna s poligonalno zaključenim svetištem s potpornjacima, zvonikom i četiri bočne kapele. Samostan se sastoji od tri krila i s tijelom crkve zatvara unutarnje dvorište. Postojale su i zgrade koje su ispred zapadnog pročelja zatvarale još jedno dvorište. (Slika 2) Zidni oslik crkve u 18. stoljeću naslikao je Ivan Ranger. Samostan je 1854. godine pretvoren u kaznionicu,⁵⁰ funkcija koju je obavljao sve do 1996. godine kada je vraćen u nadležnost Crkve.⁵¹

⁴⁵ MKM-SDKB, KZZ, 197-1947, Izvještaj o radu KZZ-a od Oslobođenja, 3.4.1947.

⁴⁶ MKM-SDKB, KZZ, 197-1947, Izvještaj o radu KZZ-a od Oslobođenja, 3.4.1947.

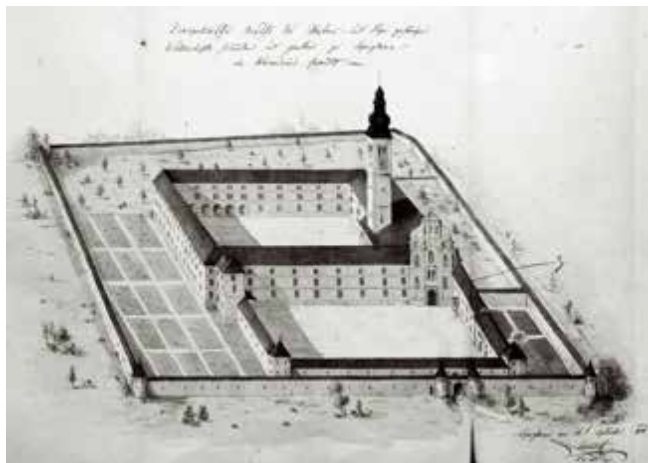
⁴⁷ MKM-SDKB, KZZ, 369-1945, Putni nalog Stahuljak i Bogdanović Zagorje, 5.12.1945.

⁴⁸ Petar Puhmajer, »Izgradnja i preobrazbe kompleksa pavlinskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 37/38* (2013.), str. 83.

⁴⁹ Isto, str. 81.

⁵⁰ Andela Horvat, »Lepoglava«, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti Sv. 3*, Inj - Portl, (ur.) Andre Mohorovičić, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1964., str. 308.

⁵¹ Petar Puhmajer, »Izgradnja i preobrazbe«, 2013., str. 96.

Slika 2 Perspektivni pogled na lepoglavski samostan, 1851.

Lepoglavski sklop samostana i crkve dočekaio je kraj Drugog svjetskog rata iznimno oštećen. Požar 1943. godine je uništio većinu krova zgrade što je ugrozilo oslik u refektoriju samostana. (Slika 3) Najveću štetu učinilo je ipak detoniranje municije deponirane u dvorištu kaznionice ispred zapadnih pročelja crkve i samostana od strane njemačkih trupa 1945. godine. Od posljedica usisnog djelovanja eksplozije zapadno pročelje crkve se otklonilo od tijela građevine. (Slika 4) To je uzrokovalo prijelom zbog kojeg se zabat pročelja srušio, a zidovi su popucali na čitavom zapadnom dijelu crkve. Svodovlje crkve je također popucalo, a oslik u svetištu je djelomično otpao.⁵²

Slika 3 Lepoglava, nekadašnji samostan, refektorij samostana nakon oštećenja u ratu, Marcel Davila, 1945.

⁵² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 229-1946, Pregradnje i novogradnje KPD u Lepoglavi, 8.4.1946

Slika 4 Lepoglava, nekadašnji samostan i župna crkva, pogled na zapadno pročelje oštećeno eksplozijom municije, Tihomil Stahuljak, 1945.

Karaman je u travnju 1946. godine poslao Odjelu kaznenih zavoda Ministarstva unutarnjih poslova preko Odjela za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete elaborat o Lepoglavi. U tekstu je iznio povijest samostana i crkve, sve nedaće koje su ih snašle, od adaptacije u kaznionicu, pregradnji i rušenja dijelova kompleksa do štete nastale u Drugom svjetskom ratu. Posebno ističe da je velika šteta za vrijednost kompleksa bilo rušenje zgrada koje su zatvarale dvorište ispred zapadnog pročelja. Karaman je sadašnju situaciju vidio kao priliku da se pogreške učinjene na spomeniku uklone ili ublaže, ali je nužno paziti da se ne naprave nove.⁵³

Kako bi se popravci na kompleksu najuspješnije riješili Karaman je podsjetio da je svima u interesu suradnja Zavoda, Kazнено-popravnog doma i Ministarstva prosvjete. Predložio je ponovnu izgradnju zapadnog krila samostana, da se nove građevine kaznionice ne naslanjaju na građevinu nekadašnjeg samostana i crkve čime ne bi dolazile u konkurenciju niti sukob jedne s drugom. Novi dio za stanovanje zatvorenika izgradilo bi se sjeverno od kompleksa, a upravno odjeljenje KPD-a zapadno, ali će zgrada biti suvremena arhitektura sa samo jednim katom.⁵⁴

Prije nego je Zavod počeo s radovima na crkvi i samostanu Župni ured organizirao je popravak krovništa tornja crkve koji je oštećen prilikom eksplozije municije u dvorištu kompleksa 1945. godine. (Slika 5) Uprava župnog ureda je žurno krenula s popravkom, ali radovi su zapeli jer je tvrtka

⁵³ MKM-SDKB, KZZ, 229-1946, Pregradnje i novogradnje KPD u Lepoglavi, 8.4.1946.

⁵⁴ MKM-SDKB, KZZ, 229-1946, Pregradnje i novogradnje KPD u Lepoglavi, 8.4.1946.

Zugmayer i Gruber u Zagrebu s kojom su pregovarali nabavku bakra postala državno vlasništvo i više nije mogla prodavati bakar bez odobrenja Ministarstva industrije i rudarstva. Župnik Mato Repić je zbog toga poslao Ministarstvu molbu za nabavu bakrenog lima.⁵⁵ Bakrenog lima nije bilo na zalihama pa je predloženo da se toranj privremeno pokrije npr. ljepljenkom.⁵⁶

Slika 5 Lepoglava, župna crkva, pogled na oštećeno svetište te zvonik u tijeku popravka, Tihomil Stahuljak, 1945.

Izaslanici Ministarstva prosvjete, Konzervatorskog zavoda (Mladen Fučić i Tihomil Stahuljak) te Uprave KPD Lepoglava (upravitelj Josip Špiranec) su 17. svibnja 1946. sastavili plan radova. Odlučeno je da će se zapadni trakt samostana ponovno graditi, a odluku o izgledu pročelja donijeti će Zavod. Novi trakt uprave i kaznioničke zgrade planiran je zapadno od zgrade samostana, ali na nju se neće naslanjati te neće biti viši od jednog kata tako da ne zaklanjaju pogled na pročelje. Dogovorili su i da se zid od jugozapadne kule do glavnog ulaza ne dira, ali da se maknu kape iz 19. stoljeća i

⁵⁵ MKM-SDKB, KZZ, 271-1946, Lepoglava popravak crkve – traženje lima i bakra, 19.4.1946.

⁵⁶ MKM-SDKB, KZZ, 338-1946, Crkva u Lepoglavi – nabava bakra, 21.5.1946.

izgradi se čunjasti krovčić. (Slika 6) Ispred zapadnog pročelja samostana trebale su se maknuti dvostrane stepenice, a oslik u refektoriju se morao do jeseni natkriti.⁵⁷

Slika 6 Lepoglava, nekadašnji samostan i župna crkva, jugozapadna ugaona kula perimetralnog zida, Tihomil Stahuljak, 1945.

Mladen Fučić i Stahuljak sredinom lipnja su prosljedili Župnom uredu vijest da bakrenog lima i dalje nema, a malo tvornica valja novi lim. Zato su predložili, kako bi se toranj zaštitio od jesenskih kiša, oblaganje bituminoznom ljepenkom koja inače služi kao podloga za bakreni lim. Kada se lim nabavi samo će se položiti na ljepenku.⁵⁸

Karaman je 4. srpnja 1946. obavijestio Ministarstvo prosvjete o nepoštivanju zapisnika između KPD-a, Zavoda i Ministarstva iz travnja 1946. godine. Kod pisanja zapisnika Uprava KPD je odbila uključiti da se stari trakt u produženju župnog dvora zatvori na zapadu gdje se naslanja na srušenu kulu. Uprava KPD je pokazala da ju ne zanima upotreba objekta i, iako se obavezala da će za sve radove konzultirati Zavod, srušila je građevinu. Zavod je naglasio povijesnu vrijednost građevine i značaj za prostor zapadno od kompleksa. Kompleksni arhitektonski i konzervatorski problemi koje su susretali kod radova na samostanu i crkvi u Lepoglavi nisu se mogli uspješno rješavati nizom povremenih sporazuma između KPD i Zavoda. Bilo je potrebno da se svi detalji unaprijed odluče, a radovi stalno nadziru od strane Zavoda kako Uprava KPD ne bi imala mogućnost raditi po vlastitom nahođenju.⁵⁹

⁵⁷ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 341-1946, Zapisnik - Lepoglava, 22.5.1946.

⁵⁸ MKM-SDKB, KZZ, 406-1946, M. Fučić i T. Stahuljak župnom uredu u Lepoglavi, 11.6.1946.

⁵⁹ Ministarstvo kulture i medija, Središnja dokumentacija s područja kulturne baštine, Topografska zbirka (dalje MKM-SDKB, Topografska zbirka), 476-1946, Lepoglava – građevni radovi, 4.7.1946.

U kolovozu 1946. godine je Karaman poslao KPD-u projekt za rješavanje fasade kod obnove zapadnog trakta samostana. Originalni plan je bila kompletna restauracija zapadnog krila, ali su oštećenja nosivih konstrukcija katova značila da se katovi moraju srušiti. Zavod je za vanjsku fasadu planirao prozore samo u prizemlju, a unutarnja fasada bi bila otvorena prozorima na prvom i drugom katu.⁶⁰

U listopadu 1946. godine je za popravak tornja Hrvatska industrija katrana u Zagrebu isporučila bituminoznu krovnu ljepenku. Župnik Repić javio je Zavodu da će se s radovima započeti čim prije te je zahvalio Zavodu što je preuzeo troškove nabave materijala.⁶¹

Uprava KPD obavijestila je sredinom listopada 1946. godine Zavod da su promijenili jednu točku plana radova. Naime, umjesto čunjastog krovića na jugozapadnoj kuli oni su izveli krović od ravne armiranobetonske ploče, ignorirajući upute konzervatora.⁶²

Popravak tornja nastavlja se i 1947. godine. Krajem veljače Župni ured Lepoglava obratio se Konzervatorskom zavodu. Raspitivali su se o nastavku radova na pokrivanju tornja koji su bili zaustavljeni zbog nedostatka materijala – čavala te o nabavci bakrenog lima i postoji li mogućnost početka radova na sanaciji župne crkve.⁶³ Odgovor je župnik Repić dobio tek 1. travnja. Čavli za krovnu ljepenku još nisu bili nabavljeni pa je predloženo da se improvizira i koriste se obični čavli i limene pločice. Ostalog materijala i dalje nije bilo stoga se nije moglo početi s radovima.⁶⁴ Župnik je 20. lipnja javio da je pokrivanje tornja župne crkve završeno. Radove su napravili radnici KPD-a, a izveden je ljepenkom i premazom od bitumena.⁶⁵

Početkom srpnja 1947. godine Stanka Vrinjanin iz Odjela za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete obavijestila je Zavod da je odobren kredit za popravak spomenika. Za radove na Lepoglavi određeno je 167.504 dinara za popravak svoda svetišta crkve te 110.000 dinara za skidanje, prijenos i konzerviranje zidnog oslika u refektoriju samostana. Navela je i da je za poslove oko fresaka potrebno

⁶⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 610-1946, Objašnjenje nacrt, 13.8.1946.

⁶¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 761-1946, Preuzimanje krovne ljepenke – potvrda, 3.10.1946.

⁶² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 813-1946, Izmjena plana restauracije ugaone kule stare zgrade KPD Lepoglava, 16.10.1946.

⁶³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 195-1947, Bakreni lim i popravak crkve, 25.2.1947.

⁶⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 195-1947, Popravak crkve u Lepoglavi, 1.4.1947.

⁶⁵ MKM-SDKB, KZZ, 471-1947, Radovi u Lepoglavi, izvještaj župnika Repića, 20.6.1947.

zaposliti prof. Wyroubala te da Zavod treba sklopiti ugovor s građevnim poduzećem, obavijestiti crkvene vlasti te nadzirati radove i rukovati financijama.⁶⁶

Kako bi mogli pregledati stanje zidnog oslika u refektoriju nekadašnjeg samostana Karaman je morao od MUP-a tražiti dopuštenje za ulazak u KPD. Tražio je legitimaciju za Wyroubala, ali i Mladena Fučića i Zlatu Škrnjug zbog pregleda vezanih za popravak crkve.⁶⁷ U Lepoglavu su 9. i 10. lipnja 1947. godine putovali Karaman, Fučić i Wyroubal. Svrha puta je bio dogovor oko prijenosa fresaka iz refektorija samostana i popravka svoda crkve. Zamjenik upravitelja KPD-a rekao im je da oslika u refektoriju više nema. Uprava KPD-a je samostalno započela s radovima peilikom kojih je oslik uništen. Započeli su s radovima jer Zavod nije dolazio u Lepoglavu organizirati radove. Konzervatori su ih upozorili da je ovakav pristup pogrešan. Zavod se nije mogao obvezati na određeni termin jer konzervatorski radovi ovise o nizu faktora, a Zakon o zaštiti kulturnih spomenika zabranjuje vlasniku bilo kakvo uništavanje ili oštećivanje spomenika. Predstavnicima Zavoda na kraju nije dopušteno niti da pregledaju ima li preostalih fragmenata oslika koji bi se još mogli spasiti. Pregledom crkve su ustanovili da su svodovi puni pukotina. Dogovorili su s KPD da će izvoditi radove pod nadzorom Konzervatorskog zavoda.⁶⁸

Karaman je u studenom 1947. godine izdao naloge Državnoj investicionoj banci u Zagrebu da sa stavke „Skidanje i prenos fresaka iz refektorija samostan u Lepoglavi“ prenese 1.578 dinara na popravak svoda svetišta crkve u Lepoglavi,⁶⁹ 70.000 dinara na radove na sv. Jurju u Belcu i u Loboru te 40.000 dinara Konzervatorskom zavodu Split.⁷⁰

Godina 1948. je bila obilježena problemima s nabavkom materijala. Karaman je 23. siječnja 1948. poslao upit MNO Lepoglava o vagonu cementa koji je trebao biti dostavljen još u prosincu 1947. godine. Zavod ga je platio, a MNO ga je trebao samo preuzeti. Dopis je proslijeđen i župniku.⁷¹ Župni ured je 28. siječnja odgovorio da je od tajnika MNO-a saznao da je cement stigao prije desetak dana. Župnik se na željezničkoj stanici raspitao i nikakav cement nije stigao u to vrijeme. Željezni materijal kojeg je Zavod također očekivao je stigao i pohranjen je u župnom dvoru.⁷²

⁶⁶ MKM-SDKB, KZZ, 508-1947, Ministarstvo prosvjete o početku radova na popravku spomenika, 2.7.1947.

⁶⁷ MKM-SDKB, KZZ, 533-1947, Karaman – putni izvještaj za Lepoglavu, 12.7.1947.

⁶⁸ MKM-SDKB, KZZ, 533-1947, Putni izvještaj za Karamana, M. Fučića i Wyroubala, 12.7.1947.

⁶⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1138-1947, Prijenos kredita za radove u Lepoglavi, 14. 11.1947

⁷⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1139-1947, KZZ preraspodjela kredita s Lepoglave na Belec, 14. 11.1947

⁷¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 78-1948, Obavijest o cementu, 23.1.1948.

⁷² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 95-1948, Cement i željezni materijal, 28.1.1948.

Župnik je 3. veljače javio Zavodu da je čuo da se prije Božića u zadrugi prodavao cement. Ponovno je poslao upit na željezničku stanicu koja mu je odgovorila da je 28. studenog 1947. na stanicu Lepoglava stigao jedan vagon s 14.000 kg cementa za MNO Lepoglava.⁷³

MNO Lepoglava je odgovorio Zavodu 4. veljače. Tvrđili su da nisu preuzeli nikakav cement te da ne znaju ništa po tome pitanju.⁷⁴ Karaman im je poslao da je 27. studenog 1947. iz tvornice cementa u Podsusedu poslano 14.000 kg cementa MNO Lepoglava, na račun Zavoda. Vagon je stigao na stanicu Lepoglava 28. studenog gdje je i preuzet. Dostavljen je i račun u iznosu 20.960 dinara državnog poduzeća Gramat iz Zagreba. Zatražio je od MNO pojašnjenje jer će inače Zavod morati zakonski djelovati.⁷⁵ MNO je odgovorio da nisu bili obaviješteni o nikakvom cementu, ali je Kotarski poslovni savez u Ivancu uputio Narodnu zadrugu u Lepoglavi da podigne i proda cement. Tek je 10. veljače MNO saznao da je Narodna zadruga rasprodala cement koji je bio namijenjen za popravak crkve.⁷⁶

Kotarski zadružni poslovni savez se obratio Zavodu. Priznali su da su podigli cement i rasprodali ga, a kako nisu dobili račun istražili su da je poduzeće Gramat fakturiralo cement Konzervatorskom zavodu. Zamolili su Zavod da im pošalje račun kako bi se slučaj završio.⁷⁷ Zavod je od Kotarskog zadružnog poslovnog saveza tražio da objasne kako je došlo do toga da oni preuzmu cement te da u što kraćem roku dostave na stanicu Lepoglava istu količinu cementa.⁷⁸

Dana 9. travnja Planskom odjelu Ministarstva Prosvjete poslano je obrazloženje slučaja te navedeni tijekom događaja, ali i zaključke koje su donijeli istraživanjem slučaja. Kotarski zadružni poslovni savez se pravdao da je stanica njima javila da je cement stigao, oni su ga samo preuzeli i prodali, a tek tada doznali da je bio namijenjen Konzervatorskom zavodu. Cement više nisu mogli nabaviti da ga vrate Zavodu, ali su se ponudili isplatiti svu zaradu od cementa. Izaslanici Zavoda Štefica Habunek i Mladen Fučić su 6. travnja putovali u Ivanec i Lepoglavu kako bi ispitali što se dogodilo. Krivnja se pokušavala prebaciti na predsjednika MNO-a koji je ujedno i tajnik Narodne zadruge. Karaman je zaključio da može lagano doći do poistovjećivanja Mjesnog NO i Mjesne zadruge, još više jer ista

⁷³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 123-1948, Cement; Kipovi na ulazu Lepoglave, 3.2.1948.

⁷⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, nema broja-1948, Obavijest o preuzeću cementa, 4.2.1948.

⁷⁵ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 140-1948, Preuzimanje cementa, 9.2.1948.

⁷⁶ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 184-1948, Cement za popravak crkve u Lepoglavi preuzeće obavijest, 14.2.1948.

⁷⁷ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 196-1948, Ispostava fakture za isporučene 14.000kg cementa, 24.2.1948.

⁷⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 196-1948, Na Vaš br. Znak IV od 24.2.o.g., 27.2.1948.

osoba često obavlja poslove tajnika MNO i predsjednika zadruge ili obrnuto. Tako se u ovome slučaju cement koji je bio namijenjen Mjesnom NO dao Mjesnoj zadruzi.⁷⁹

Zlata Mikša putovala je krajem travnja 1948. godine u Lepoglavu zbog prijevoza 7000 kg gipsa.⁸⁰ MNO Lepoglava poslan je dopis da je Zavod primio 7000 kg gipsa koji će zamijeniti dio cementa koji nedostaje, ali Zavod je i dalje tražio da im se dostavi ostatak cementa ili isplati razlika.⁸¹

U Upravi KPD-a Mikša je dogovorila početak radova na popravku crkve. Upravitelj je želio da radovi što prije počnu, ali da se prije početka sve dogovori pismeno te da se odredi predstavnik Zavoda koji će nadzirati radove. Radove su trebali izvoditi stručnjaci iz KPD-a.⁸²

Uprava KPD je zbog nedostatka stručnih radnika povukla svoju ponudu vođenja radova umjesto angažiranja Kotarskog građevnog poduzeća u Ivancu. Bili su u mogućnosti dati samo manualnu radnu snagu.⁸³ Ministarstvo unutarnjih poslova je potvrdilo promjenu plana⁸⁴ i 17. srpnja je sklopljen ugovor između Konzervatorskog zavoda i Kotarskog građevnog poduzeća Ivanec. Planirano je zatezanje zapadnog pročelja, sanacija oštećenih dijelova i ponovno žbukanje pročelja te učvršćivanje svoda u svetištu. Predviđeni iznos je bio 153.000 dinara.⁸⁵ Početak radova je planiran za 16. kolovoz, a kako je dogovoreno da je prioritet statičko osiguranje građevine početi će se sa pritezanjem zapadne fasade željeznim sponama.⁸⁶

Karaman je 6. rujna 1948. poslao Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete dopis o odluci Ministarstva građevina da se radovi na popravku lepoglavske crkve zaustave, a ugovor s Kotarskim građevnim poduzećem u Ivancu poništi. Ovom odlukom popravak crkve bio je onemogućen, a crkva je ostala bez nužnih popravaka. Karaman je naveo poteškoće s kojima su se konzervatori morali boriti da bi se radovi izvodili te moli Odjel za pomoć. Kao glavni razlog zaustavljanja radova 1948. godine naveden je nedostatak materijala za drvene skele iako je Ministarstvo građevina samo izabralo Kotarsko građevno poduzeće Ivanec jer su imali potrebni materijal. Zavod se želio ograditi od krivice za svu štetu koja se dogodi na spomeniku ukoliko se uskoro ne počne s popravcima. Tražili su od

⁷⁹ MKM-SDKB, KZZ, 373-1948, Lepoglava – cement, 9.4.1948.

⁸⁰ MKM-SDKB, KZZ, 450-1948, Puni izvještaj Zlate Mikše iz Lepoglave, 30.4.1948.

⁸¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 526-1948, Cement, 14.5.1948.

⁸² MKM-SDKB, KZZ, 450-1948, Puni izvještaj Zlate Mikše iz Lepoglave, 30.4.1948.

⁸³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 655-1948, Popravak ž.c. u Lepoglavi, 16.6.1948.

⁸⁴ MKM-SDKB, KZZ, 725-1948, Popravak ž.c. u Lepoglavi, 26.6.1948.

⁸⁵ MKM-SDKB, KZZ, nema broja-1948, Ugovor, 17.7.1948.

⁸⁶ MKM-SDKB, KZZ, 897-1948, Putni izvještaj Jurišić, M. Fučić za Belec, Lobar, Lepoglavu, Očuru, 16.8.1948.

Odjela za kulturu i umjetnost da s Ministarstvom građevina dogovori angažiranje većeg poduzeća koje ima skele i može raditi na crkvi u Lepoglavi.⁸⁷

Za radove popravka župne crkve sv. Marije u Lepoglavi je za 1948. godinu odobreno 153.000 dinara.⁸⁸ Po rješenju Ministarstva građevina je ugovor s Kotarskim građevnim poduzećem storniran. Potrošeno je samo 30.707,44 dinara za nabavu materijala. Nikakvi radovi nisu bili izvedeni.⁸⁹

Lepoglavski župnik Mato Repić u veljači 1949. godine poslao je Zavodu upit o nastavku radova na popravku župne crkve. Zaposlenica Zavoda rekla mu je da će radovi početi ove godine. Župnik je sam predložio Zavodu da se započne s popravcima pukotine na svodu svetišta jer, kako je on smatrao, time bi se odmah riješile i neke druge poteškoće.⁹⁰

Greta Jurišić putovala je sredinom veljače 1949. godine u Ivanec i Lepoglavu kako bi sklopila ugovor s građevnim poduzećem. Razgovarala je s Građevnim poduzećem Ivanec, ali oni su odbili preuzeti posao popravka župne crkve u Lepoglavi zbog čega je Jurišić bila primorana obratiti se KPD-u. Upravitelju kaznionice predložila je da oni preuzmu radove popravka crkve, ali niti oni nisu mogli prihvatiti posao jer im je nedostajalo radnika. Pregledala je stanje crkve. Fasada koja je izvedena prošle godine je i dalje bila u dobrom stanju zbog blage zime, ali zidni oslik u crkvi nije. U svetištu je dio otpadao zajedno sa žbukom, a na koru se ljuštio zbog vlage. Zaključila je da je konzerviranje fresaka hitan posao.⁹¹ (Slika 7) Karaman je poslao Ministarstvu građevina objašnjenje stanja crkve i vrijednosti iste te problem nemogućnosti pronalaska izvođača radova. Molio ih je da izdaju proizvodni zadatak čime bi se neko građevno poduzeće obvezalo izvesti radove koji su nužni da se pročelje crkve ne sruši.⁹²

⁸⁷ MKM-SDKB, KZZ, 989-1948, Ž.c. Lepoglava – popravak, 6.9.1948.

⁸⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1647-1948, Izvještaj o utrošku kredita, 30.11.1948.

⁸⁹ MKM-SDKB, KZZ, 8-1949, Izvještaj o utrošku saveznog kredita za 1948., 8.1.1949.

⁹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 155-1949, Popravak crkve u Lepoglavi, 17.2.1949.

⁹¹ MKM-SDKB, KZZ, 165-1949, Greta Jurišić putni izvještaj za Ivanec i Lepoglavu, 18.2.1949.

⁹² MKM-SDKB, KZZ, 161-1949, Popravak ž.c, u Lepoglavi, 18.2.1949.

Slika 7 Lepoglava, župna crkva, zidni oslik kora crkve oštećen zbog vlage, Tihomil Stahuljak, 1946.

Za radove na župnoj crkvi u Lepoglavi u 1949. godini planiran je kredit od 300.000 dinara.⁹³ U travnju, kao zadnju opciju, Karaman je kontaktirao počasnog konzervatora prof. Krešimira Filića iz Varaždina. Zbog neposredne blizine KPD-a, zaposlenosti Kotarskog građevinskog poduzeća u Ivancu, teške nabave materijala i daljine Zagreba od Lepoglave Zavod je već nekoliko godina neuspješno pokušavao popraviti pročelje i svetište lepoglavске crkve. Karaman se obratio Filiću jer je on mogao lakše organizirati materijal, radnike i građevinsko poduzeće koje bi izvodilo radove jer je bliže Lepoglavi od Zavoda. Karaman mu je predložio da preuzme organizaciju radova kao povjerenik Zavoda. Kredit je dobiven, dio materijala je već bio u Lepoglavi, na Filiću je bilo samo pronaći građevinsko poduzeće ili ako ne uspije, da radove organizira u vlastitoj režiji s pouzdanim zidarskim majstorom. Zavod bi i dalje davao upute i nadgledao tijekom radova.⁹⁴

U listopadu 1949. godine KPD je proširivao cestu u Lepoglavi. U centru su se nalazila dva kamena stupa koja su smetala. Jedan stup je bio oštećen, a na drugome je bila sačuvana skulptura anđela. Mjesni odbor Lepoglava obavijestio je o tome problemu župni ured Lepoglava. Župnik je vijest proslijedio počasnom konzervatoru Arturu Vojtiću⁹⁵ koji ga je pak proslijedio Zavodu. Jurišić je Mjesnom narodnom odboru u Lepoglavi javila da upozore one koji namjeravaju srušiti ili ukloniti kipove da su ti barokni kipovi povijesno-umjetnički spomenici pod zaštitom Općeg zakona o zaštiti

⁹³ MKM-SDKB, KZZ, 204-1949, Plan raspodjele saveznog i republikanskog kredita, 2.3.1949.

⁹⁴ MKM-SDKB, KZZ, 372-1949, Lepoglava – popravak crkve, 14.4.1949.

⁹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1579-1949, Kipovi na ulazu u Lepoglavu, cesta Lepoglava-Golubovec, 15.10.1949.

spomenika kulture te se ne smiju dirati bez dopuštenja Zavoda. Također ih je uputila da jave Zavodu razloge premještanja ili rušenja kipova te da odgovorne upute da se jave Zavodu.⁹⁶

Jurišić i Stahuljak u ožujku 1950. godine su poslani na službeni put u Lepoglavu. Pregledali su stanje crkve. Zidna slika Poklonstvo Janjetu na pjevalištu je bila jako oštećena od vlage jer je sjeverni zid uz kojeg se nalazi dugo bio izložen oborinama nakon što je uništeno zapadno krilo samostana. Oslík nije prava freska nego je slika samo izvedena bojom koja prekriva sloj žbuke zbog čega oslik nestaje kada se žbuka mrví pod utjecajem vlage. Oborine su oštetile i korske klupe, ali ih je uništila i direktna sunčeva svijetlost koja ih je izblíjedila. Već zabilježena oštećenja na crkvi nisu se pogoršala.⁹⁷

Za radove na župnoj crkvi u Lepoglavi tokom 1950. godine odobrena je svota od 600.000 dinara.⁹⁸ Planirano je statičko osiguranje zapadnog pročelja crkve te konzervacija oslika u svetištu.⁹⁹

Zavod je od Odjela za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete tražio da, prije nego krenu s radovima, hitno stave lepoglavski kompleks na popis prioriternih radova. Tražili su i pomoć oko odobrenja ulaska u prostore KPD kako bi se radovi na pročelju crkve uopće mogli odvijati. Greta Jurišić je uz pratnju predstavnika Ministarstva za nauku i kulturu Deana Medakovića bila u Ministarstvu unutarnjih poslova gdje im je zamjenik načelnika Odjela za kaznene domove rekao da se za organiziranje radova obrate Upravi KPD, a upravitelj KPD Josip Špiranec im je rekao da radovi mogu početi samo uz pismeno odobrenje Ministarstva unutarnjih poslova. Time Zavod nije dobio konkretno rješenje i radovi nisu mogli započeti.¹⁰⁰

Tek je 28. kolovoza 1950. godine izdan proizvodni zadatak za radove koje će obavljati građevno poduzeće Zagorje iz Varaždina. Radovi su se sastojali od pritezanja, usidrenja i popravka zapadnog pročelja te popravka svodova i zidnog oslika. Zavod je molio Povjereništvo komunalnih poslova NO kotara Ivanec izdavanje građevne dozvole.¹⁰¹ Za 15. ruján dogovorili su očevid za izdavanje građevne dozvole na kojeg Zavod poziva i predstavnika Građevnog poduzeća Zagorje kako bi mogli pregledati

⁹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1568-1949, Lepoglava – rušenje kipova, 14.10.1949.

⁹⁷ MKM-SDKB, KZZ, 380-1950, Putni izvještaj Jurišić i Stahuljak za Peršaves, Lepoglavu i Ivanec, 24.3.1950.

⁹⁸ MKM-SDKB, KZZ, 626-1950, Odobreni plan investicija za 1950. dostavlja se, 24.5.1950.

⁹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1197-1949, Podaci za sastav investicionog plana za 1950., 23.7.1949.

¹⁰⁰ MKM-SDKB, KZZ, 484-1950, Župna crkva u Lepoglavi, 20.4.1950.

¹⁰¹ MKM-SDKB, KZZ, 1126-1950, Lepoglava, popravak crkve – građevna dozvola, 28.8.1950.

crkvu i dogovoriti početak radova.¹⁰² NO kotara Ivanec 16. rujna odbilo je zahtjev za građevnu dozvolu. Zavod je na tu odluku uložio žalbu.¹⁰³

Karaman je u obrazloženju žalbe naveo da su crkva i samostan u Lepoglavi jedan od najvažnijih kulturno povijesnih spomenika u NRH zbog čega je pod državnom zaštitom i zbog čega se brzo nakon završetka krenulo s radovima. Nakon organiziranja kredita, materijala, radne snage i dobivenog proizvodnog zadatka radovi se nisu mogli nastaviti jer je KPD inzistirao da se crkva pretvori u povijesni spomenik bez vjerskih obreda, a tek tada da se krene s popravcima. Ovaj zahtjev bio je novost koju nisu tražili prijašnjih godina kod planiranja i pregovora oko popravka crkve. Karaman je držao da je odluka NO kotara Ivanec zbog toga neispravna jer uzima u obzir samo interes KPD-a, a ne i interes Zavoda da se spomenik spriječi od daljnjeg uništenja, bez obzira na njegovu sadašnju ili buduću funkciju. Svako odgađanje radova moglo je imati katastrofalne posljedice za crkvu.¹⁰⁴ Kod prosljeđivanja slučaja Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva za nauku i kulturu Zagreb Karaman je dodao i svoje razmišljanje o pretvaranju crkve u Lepoglavi u spomenik bez vjerske funkcije. Takav prijedlog bio je novost u zaštiti spomenika NRH. U slučaju Lepoglave to nije ispravni postupak jer je cilj KPD-a bio smanjenje broja posjetitelja što bi, pretvorbom crkve u povijesni spomenik kako KPD traži, imalo upravo suprotan efekt. Također, tada bi sva uprava bila u rukama KPD-a, a oni na temelju dosadašnjeg odnosa prema povijesno-umjetničkim spomenicima nisu pouzdani.¹⁰⁵

Dana 10. listopada direktor Zavoda Ivan Bach i Greta Jurišić su otišli na službeni put u Lepoglavu. S direktorom građevnog poduzeća Zagorje Kolmarom pregledali su crkvu i razgovarali o potrebnim intervencijama. Bach je razgovarao i s direktorom KPD-a s kojim je uspio riješiti poteškoće oko početka radova. Taj problem je bio riješen, ali je sada bio problem što je poduzeću istekao proizvodni zadatak i trebalo ga je ponovno tražiti.¹⁰⁶

Pošto su prepreke s KPD-om riješene Zavod je u studenom 1950. godine mogao početi s organizacijom radova kako bi se dio posla uspio izvesti prije kraja građevne sezone. Poslali su dio materijala u Lepoglavu¹⁰⁷, a od Ministarstva rada traže dozvolu za aktivizaciju radne snage.¹⁰⁸ Zbog

¹⁰² MKM-SDKB, KZZ, 1205-1950, Očevid u Lepoglavi, 11.9.1950.

¹⁰³ MKM-SDKB, KZZ, 1233-1950, Ž.c. u Lepoglavi – popravak, 16.9.1950.

¹⁰⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1233-1950, Ž.c. u Lepoglavi – popravak, 16.9.1950.

¹⁰⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1233-1950, Ž.c. u Lepoglavi – popravak, 16.9.1950.

¹⁰⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1413-1950, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 12.10.1950.

¹⁰⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1457-1950, Materijal za popravak – pohrana, 2.11.1950.

¹⁰⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1532-1950, Lepoglava - aktivizacija radne snage, 1.11.1950.

malo preostalog vremena fokus radova je bio na osiguranju zapadnog pročelja. Trebali su im zidari, tesari i radnici koji su iskusni, ali i povjerljivi zbog blizine KPD-a te po mogućnosti iz okolice Lepoglave kako bi smještaj i prehrana bili lakši za urediti.¹⁰⁹

Zavod je 23. studenog Povjereništvo građevina Narodnog odboru oblasti Zagreb obavijestio da su poteškoće koje su sprječavale radove na crkvi uklonjene te su direktor Zavoda, upravitelj KPD i direktor građevnog poduzeća na licu mjesta dogovorili sve zahtjeve. Molili su izdavanje građevne dozvole.¹¹⁰ Početkom prosinca Jurišić je u Lepoglavi s upraviteljem KPD-a Špirancem službeno pismeno dogovorila izvedbe radova na temelju usmenog dogovora Bacha i Špiranca 10. listopada 1950.¹¹¹ Zapisnik nije priložen dokumentu.

Tek je u prosincu 1950. godine riješeno pitanje građevne dozvole. NO oblasti Zagreb je uvažio žalbu Zavoda jer je postignut sporazum između Zavoda i KPD-a. Direktor Zavoda Ivan Bach, upravitelj KPD-a Špiranec i direktor građevnog poduzeća Zagorje Kolmar dogovorili su izvođenje radova.¹¹² Dana 21. prosinca NO Kotara Ivanec, Povjereništvo komunalnih poslova izdaje građevnu dozvolu Zavodu uz uvjet da se pridržava uvjeta navedenih u zapisniku između predstavnika Konzervatorskog zavoda Grete Jurišić i upravnika KPD-a Josipa Špiranca.¹¹³

Konzervatorski zavod je 1951. godine za radove na župnoj crkvi u Lepoglavi tražio iznos od 500.000 dinara. Planirani su bili popravak puknuća na svodovlju, učvršćivanje zidnog oslika i zaštita od vlage te završetak sanacije zapadnog pročelja.¹¹⁴

Savjet za građevinarstvo i komunalne poslove NRH je u svibnju 1951. godine odobrio molbu Zavoda da Gradsko građevno poduzeće u Čakovcu izvodi radove u Lepoglavi i na Očuri bez unaprijed utvrđenog, revidiranog i odobrenog predračuna. Vrijednost radova za Lepoglavu bila je 500.000 dinara. Molba je odobrena zbog specifičnih potreba konzervatorskih radova koji se ne mogu predvidjeti unaprijed već se mogu odrediti tek kada se s krene s radom. Poduzeće je moralo radove normirati i prema tome obračunati, a ostale radove su obračunavali prema stvarnim troškovima.¹¹⁵

¹⁰⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1532-1950, Lepoglava - aktivizacija radne snage, 1.11.1950.

¹¹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1616-1950, Popravak ž.c. u Lepoglavi, 23.11.1950.

¹¹¹ MKM-SDKB, KZZ, 1641-1950, Putni nalog Jurišić za Varaždin i Lepoglavu, 27.11.1950.

¹¹² MKM-SDKB, KZZ, 1761-1950, Lepoglava – rješenje žalbe, 16.12.1950.

¹¹³ MKM-SDKB, KZZ, 1785-1950, Lepoglava, popravak crkve – građevna dozvola, 21.12.1950.

¹¹⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1487-1950, Plan investicija za 1951., 7.11.1950.

¹¹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 770-1951, Odobrenje za vršenje konzervatorijalnih radova na kulturno-historijskim spomenicima bez predračuna, 9.5.1951.

Gradsko građevno poduzeće u Čakovcu je nekoliko dana nakon odobrenja molbe kontaktiralo Zavod jer još uvijek nisu primili elaborat.¹¹⁶

U srpnju, točnije 15. srpnja 1951., zatvoreni su investicijski krediti.¹¹⁷ Zdenka Munk je Savjetu za prosvjetu nauku i kulturu poslala molbu za odobrenje nastavka radova u Lepoglavi. Kao razlog navela je nekoliko točaka. Od odobrene svote iznosa 1,350.000 dinara za radove još nije bilo potrošeno ništa jer je planirani početak radova bio 15. srpnja, a dio materijala je nabavljen iz prošlogodišnjih kredita i već je na gradilištu. Zbog niza poteškoća tek su ove godine bili uspješno organizirani radovi i izvedeni su pripremni radovi za popravak zapadnog pročelja crkve i pukotina u crkvi. Crkva u Lepoglavi je povijesno umjetnički spomenik visoke vrijednosti zbog čega su popravci hitni i nužni, a prijetnja urušavanjem ugrožava prolaznike.¹¹⁸

U lipnju 1952. godine upravitelj župe u Lepoglavi Mato Repić kontaktirao je Zavod. Tražio je upute za popravak crkve u organizaciji župnog ureda. Već je zatražio građevnu dozvolu te pronašao graditelje iz Varaždina koji će raditi na crkvi, ali pod nadzorom Konzervatorskog zavoda. Planirali su montirati skelu kako bi počeli na učvršćivanju svoda u svetištu.¹¹⁹ Nakon toga namjeravali su izvoditi radove koji će stabilizirati crkvu. Opseg radova će ovisiti o financijskim sredstvima od kojih su imali 100.000 dinara s još neodređenim zajmom Nadbiskupskog duhovnog stola. Turina je odgovorio župniku da radove na crkvi izvodi Konzervatorski zavod po državnom trošku po čl. 2 o. Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti zbog čega nisu mogli dopustiti da župni ured u vlastitoj organizaciji popravlja crkvu.¹²⁰

Početak srpnja 1952. godine Turina je poslao dopis i NO kotaru Ivanec u kojem je naveo da na crkvi zakonski radove vodi Konzervatorski zavod zbog čega se protive izdavanju građevinske dozvole Župnom uredu. NO je organizirao komisijski očevid kako bi se pitanje riješilo.¹²¹ Dana 8. srpnja Odjel za privredu NO kotara Ivanec izdao je rješenje po kojem se župnom uredu odbija molba za građevnu dozvolu jer je župna crkva u Lepoglavi povijesni i kulturni spomenik pod zaštitom Zakona o zaštiti

¹¹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 776-1951, Popravak Lepoglava i Očura – građ. poduzeće Čakovec, 12.5.1951.

¹¹⁷ MKM-SDKB, KZZ, 920-1952, Odobrenje za vršenje konzervatorskih radova na kulturno-historijskim spomenicima bez predračuna, 30.5.1952.

¹¹⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1211-1951, Lepoglava – nastavak radova na popravku župne crkve, 16.7.1951.

¹¹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1118-1952, Upute i stručni nadzor kod popravka župne crkve u Lepoglavi, 20.6.1952.

¹²⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1148-1952, Lepoglava popravak župne crkve, 28.6.1952.

¹²¹ MKM-SDKB, KZZ, 1194-1952, Lepoglava popravak župne crkve, 5.7.1952.

spomenika kulture i prirodnih rijetkosti zbog čega je radove morao izvoditi Konzervatorski zavod o državnom trošku.¹²²

Stahuljak je sredinom srpnja 1952. godine poslao Planskom odjelu Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu dopis u kojem navodi da je za najnužnije radove u crkvi potrebno 3.000 dinara, a za potpune radove 10.000 dinara. Dopis je objašnjavao i građevnu povijest kompleksa samostana i crkve te sva uništenja kroz koje je prošao. Navedeni su i problemi s kojima se sada Zavod suočava. Glavni problemi su nedostatak prioriteta radova te nesuradnja KPD Lepoglava. Problem prioriteta riješen je 1951. godine kada je kompleks konačno stavljen na popis prioriternih radova, a s KPD je sklopljen sporazum koji je omogućio da se vanjski zid Kaznionice pregradi ispred zapadnog pročelja.¹²³

Krajem srpnja NO kotara Ivanec izdao je Zavodu građevnu dozvolu za Lepoglavu. Građevno poduzeće Novogradnja iz Zagreba je angažirano za izvedbu. Dopušteni radovi su bili vezanje nagnutog zapadnog pročelja, prezidavanje oštećenih dijelova, popravak žbuke i arhitektonskih detalja te učvršćivanje i popravak žbuke svodovlja. Popravci su se morali izvesti sukladno dogovoru iz studenog 1950. godine između Jurišić kao predstavnice Zavoda i upravitelja KPD Špiranca.¹²⁴

Za pomoć kod popravka arhitektonske plastike zapadnog pročelja Zavod se obratio Gliptoteci JAZU. Kao ispomoć su krajem kolovoza u Lepoglavu poslani tehnički stručnjaci iz Gliptoteke Gabrijel Medved, Boris Sakač i Josip Lovrenčić.¹²⁵

U putnom izvještaju s početka rujna 1952. godine Jurišić je navela da radovi na zapadnom pročelju napreduju dobro te da stručnjaci iz Gliptoteke rade na odlijevanju štuko dekoracije, ali kako bi završili posao, moraju ostati tjedan dana duže od planiranog. Pregledala je i radove na svodu svetišta (Slika 8), a u nekadašnjoj biblioteci je u nišama prozora pronašla ostatke zidnog oslika, vjerojatno iz doba gradnje.¹²⁶

¹²² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1230-1952, Župna crkva Lepoglava – popravak, 8.7.1952.

¹²³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1329-1952, Lepoglava – popravak župne crkve, 19.7.1952.

¹²⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1399-1952, KZZ – građevinska dozvola za popravak ž.c. u Lepoglavi, 30.7.1952.

¹²⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1609-1952, Popravak crkve u Lepoglavi, 25.8.1952.

¹²⁶ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1967-1952, Putni izvještaj ing. Grete Jurišić za Lepoglavu, 5.9.1952.

Slika 8 Lepoglava, župna crkva, pogled prema skelama u svetištu, Greta Jurišić, 1952.

U Lepoglavi je bila još nekoliko puta tokom mjeseca na pregledu radova, a krajem rujna u putnom izvještaju navela je da se radi na svodu u brodu crkve, a radove na zidovima je zaustavila jer se prvo moraju istražiti ostaci gotičke arhitekture. Za radove na zapadnom pročelju nužno je bilo što prije donijeti plan rada jer će se bez intervencija pročelje oštetiti. S novim poslovođom građevnog poduzeća je pregledala crkvu i primijetila da će se radovi ponovno usporiti dok se njega ne uvede u osjetljivu prirodu konzervatorskih poslova.¹²⁷ Na svodu broda crkve su osiguravali kamena rebra, prezidavali polja koja su uleknuta, a u središtu broda je nedostajao cijeli središnji križ rebara koji je sada bio zamijenjen novim daskama i ožbukani. Na sjevernoj strani zapadnog pročelja započelo je usidrenje i osiguranje zida prije početka ostalih radova.¹²⁸

Župni ured je ponovno u rujnu želio pomoći kod radova na crkvi. Predložili su Zavodu da financiraju zamjenu dotrajale ljepenke na tornju crkve jer popravak tornja Zavod nije imao predviđen u planu kredita. Župni ured je želio sakupljati dobrovoljne priloge župljana kojima bi se platila razlika kod zamjene starog bakrenog lima za novi. Zavod je prijedlog poslao NO kotara Ivanec. Smatrao ga je nepotrebnim jer je popravak tornja uključen u generalne popravke župne crkve.¹²⁹

¹²⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1796-1952, Putni izvještaj za Jurišić za Lepoglavu i Čakovec, 23.9.1952.

¹²⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1996-1952, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 25.9.1952.

¹²⁹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1842-1952, Moli se dozvola za sabiranje dobrovoljnih priloga za popravak tornja ž.c. lepoglavske, 29.9.1952.

U studenom 1952. godine Jurišić je s Aranjoš bila kod načelnika Russa kako bi ga upoznale sa stanjem radova na crkvi. Problem je bio kredit u iznosu od 3.000 dinara koji još nije dobiven, a nužno im je bio potreban za isplatu građevnog poduzeća Novogradnja koje je izvodilo radove. Russo je rekao Jurišić da je plan da se radovi u Lepoglavi što duže rastegnu, kroz nekoliko godina. Jurišić mu je na to morala objasniti da je priroda radova na crkvi u Lepoglavi takva da nema vremena za usporavanje radova, morali su se izvesti prije zime kako se crkva ne bi uništila. Nužno je bilo statički osigurati zapadno pročelje i svodovlje što je bilo moguće izvesti ovu jesen uz već odobren kredit od 3.000 dinara. Nakon toga ostale konzervatorske i restauratorske zahvate se trebalo raditi planirano i pažljivo, bez žurbe.¹³⁰

Ti radovi uključivali bi “žbukanje zapadnog pročelja i štuko radovi na njemu, studij i izvedba novih prozora južnog pročelja, rekonstrukcija prozora i portala glavnog pročelja, bojadisanje obih pročelja, istraživanje gotičkih arhitektonskih detalja u lađi i tornju, učvršćivanje žbuke i konzerviranje zidnih slikarija na svodu svetišta, konzerviranje i čišćenje zidnih slikarija na zidovima svetišta i obje strane trijumfalnog luka, istraživanje zidnih slikarija u biblioteci, uređen, uređenje prostora biblioteke, restauriranje i čišćenje štukature na svodu biblioteke, instalacija električne rasvjete (poseban studij zbog slikarija, a i zbog njihove dobre rasvjete), soboslikanje prostora lađe i pokrajnih kapela, uređenje i restauriranje Patačićeve kapele, studij i izvedba ventilacije čitavog prostora lađe i svetišta zbog konzerviranja slikarija“.¹³¹

Jurišić je s ing. Čorkom pregledala stanje radova na sjevernom dijelu zapadnog pročelja gdje se osiguravao zid. Dio zida tavana iznad kina Kaznionice je bio otklonjen, ali na strani KPD-a ne postoji zabatni zid stoga bi se daljnjim rušenjem zida otvorio prolaz do tavana Kaznionice. Iznad glavnog vijenca na zidovima su primijetili nove pukotine i deformacije. Prijedlog ing. Čorka da se na tome dijelu izvede armirano betonski skelet nije bilo moguće potpuno izvesti već će se dio zida rušiti iznad glavnog vijenca i ponovno izgraditi. Ove radove planirali su za sljedeću godinu.¹³²

Jurišić je sredinom listopada 1952. godine pregledala zapadno pročelje s upraviteljem KPD-a Špirancem. Pojasnila im je koje je radove potrebno izvesti na sjevernom zidu pročelja uz kino Kaznionice. Špiranec je pristao na predložene zahvate i na djelomičnu pregradnju krovišta KPD-a uz

¹³⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1880-1952, Promemoria, 6.10.1952.

¹³¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1880-1952, Promemoria, 6.10.1952.

¹³² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1948-1952, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 11.10.1952.

pročelje crkve.¹³³ Kod pregleda radova tjedan dana nakon rušenje iznad krova kina Kaznionice je nastavljeno te je skinut dio glavnog vijenca do razine glavnog kapitela. Oštećeni zid je zaliven betonom i osiguran, a planirano je betoniranje serklaža i zatvaranje sjevernog zida.¹³⁴

Početak studenog u Lepoglavu su doputovali Draginja Jurman-Karaman i fotoreporter JAZU Antun Fuis kako bi fotografirali oštećene zidne slikarije i štuko dekoraciju. (Slika 9) Oštećeni zidni oslik i štukatura su bili i razlog dolaska studenata Akademije likovnih umjetnosti Ivana Tomljanovića i Gyorjea Krstevskog.¹³⁵ Studenti su započeli s radovima skidanja štukature i zidnih slikarija 1. studenog 1952. godine, a nakon dolaska Milana Preloga detaljno su određeni koji dijelovi se skidaju.¹³⁶ Jurišić je također tada bila u Lepoglavi. Ona je s ing. Čorkom pregledala radove na sjevernom dijelu zapadnog pročelja. Sjeverni zid je ubrzo trebao biti dovršen čime bi bio zatvoren i otvor prema tavanu kaznionice.¹³⁷

Slika 9 Lepoglava, župna crkva, oštećena zidna slika svoda svetišta, Antun Fuis, 1952.

¹³³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1997-1952, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 18.10.1952.

¹³⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2081-1952, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 24.10.1952.

¹³⁵ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2064-1952, Dolazak stručnjaka na rad u crkvu u Lepoglavi, 29.10.1952.

¹³⁶ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2128-1952, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 1.11.1952.

¹³⁷ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2128-1952, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 1.11.1952.

Ana Deanović je 21. studenog putovala u Lepoglavu na pregled radova na zidnom osliku i skidanju štuko dekoracije u biblioteci. Skidanje fresaka je bilo završeno, a ostali radovi su se ubrzano završavali prije kraja građevne sezone. Slikarija na koru je, po njenom mišljenju, stradala do te mjere da se više ne može skinuti. (Slika 10) Ubrzano propadanje oslika uzrokovale su oborine koje kroz krov prodiru u međuprostor iza zida na kojima je oslik. Poslovođa joj je rekao da se stanje poboljšalo nakon popravka krova. Zaključila je da je nužno napraviti probnu sondu u zidu kako bi se izvidjelo postoji li međuprostor i šuta koja na sebe navlači vlagu. Preostali zidni oslik mogao se spasiti samo uklanjanjem izvora vlage.¹³⁸

Slika 10 Lepoglava, župna crkva, dio zidnog oslika kora s najvećim oštećenjem, Antun Fuis, 1952.

Kod skidanja štukature kako bi se zid mogao statički učvrstiti došlo je do minimalnog uništenja na rubovima, ali je posao smatrala dobro obavljenim. Predložila je samo da se na istom zidu barokni oslik prekrije organtinom kako bi se zaštitio. Freske svodnog polja uz trijumfalni luk su ispravno skinute i položene na šperploče. Oslik svodova je i dalje bio vrlo kritično i budućim radovima na učvršćenju svoda će se još više oštetiti ukoliko se prije toga privremeno ne učvrste i pokriju organtinom koji bi ih štitio od pucanja. Nakon statičkih radova smatrala je da je potrebno definitivno učvrstiti ih na njihovu podlogu. Zalagala se za to, e ne skidanje jer skidanje oslika, vraćanje na zid, lijepljenje na tekstil i pričvršćenje na zid kazeinom mijenja kolorit oslika, a sam zidni oslik postaje

¹³⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2621-1952, Putni izvještaj Deanović za Lepoglavu, 22.12.1952.

osjetljiviji na vremenske nepogode i ovisi o izdržljivosti platnene podloge. Završila je analizu zaključkom da je potrebno čim prije poslati restauratore da oslik učvrste in situ.¹³⁹

Na početku ožujka 1953. godine u Lepoglavu su, osim zaposlenika Konzervatorskog zavoda, otputovali i drugi stručnjaci s područja zaštite spomenika i restauriranja. To su bili arh. Boris Čipan, direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture NR Makedonije, Vlado Mađarić, direktor Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture iz Beograd, Zdravko Blažić, restaurator Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture i suradnici Saveznog instituta arh. Ivan Zdravković i Anika Skovran te prof. Elvira Aranjoš, viši referent Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NRH. Lepoglavu su posjetili i Ivica Lončarić, restaurator JAZU te studenti Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu Ivan Tomljanović, Zvonko Lončarić i Đorđe Đorđevski.¹⁴⁰ Cilj posjeta je bio pregled zidnog oslika kako bi arh. Čipan, Blažić, prof. Mađarić, arh. Zdravkovića te konzervator Skovran mogli savjetovati Konzervatorski zavod o daljnjem smjeru radova. Pregledali su oslik u svetištu i na koru, ali i napredak radova na zapadnom pročelju crkve.¹⁴¹

Direktor Zavoda Milan Prelog je u ožujku 1953. godine tražio od Uprave KPD-a da im ustupe nekoliko radnika zidara i posude alat kako bi na sjevernom zidu kora mogli od vlage spasiti zidni oslik.¹⁴² Greta Jurišić je nekoliko dana nakon toga, 24. i 25. ožujka, bila u Lepoglavi. Radnike, koje je predvodio ing. Rossi, je dobila na raspolaganje tek drugi dan nakon pregovora s Upravom. Prekrili su zidni oslik na koru šperpločama i jutom te su skinuli svu žbuku oko oslika koja je bila puna salitre. Iz istog razloga su skinuli i naslon sjeverne korske klupe. Ispod skinute žbuke pronašli su da su zidovi građeni većinom od nepravilnih lomljenaca miješanih opekom. U sredini zida je bio i trag zazidanog, možda gotičkog, prozora kakvi su na južnom zidu. Ing. Rossi je zaključio da je izvor vlage nakupljena i zbog lošeg spoja krova namočena šuta u zatvorenom prostoru iznad starog hodnika samostana. Jurišić je primijetila i da je oslik izveden djelomično na staroj suhoj žbuci i djelomično na novoj žbuci koja je zbog sastava navlačila na sebe vlagu zbog čega se boja raspadala. Boja se raspadala i na staroj žbuci, ali iz drugih razloga. Dogovorili su da će tražiti otvaranje prostora da se šuta ukloni.¹⁴³ Tek u

¹³⁹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2621-1952, Putni izvještaj Deanović za Lepoglavu, 22.12.1952.

¹⁴⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 419-1953, Pregled radova u crkvi u Lepoglavi, 4.3.1953.

¹⁴¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 500-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 11.3.1953.

¹⁴² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 574-1953, Popravak crkve u Lepoglavi, 18.3.1953.

¹⁴³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 673-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 26.3.1953.

svibnju je poslan dopis u kojem se traži pomoć od KPD da uklone šutu i provjetravaju prostoriju kako bi se vlaga sušila. Sve troškove radova platio je Zavod.¹⁴⁴

Radove na lepoglavskoj crkvi je 1952. godine obavljalo poduzeće Novogradnja iz Zagreba, ali nisu namjeravali nastaviti suradnju i 1953. godine. Smatrali su da za izvedene radove nisu plaćeni u potpunosti. Zavod je pronašao drugog izvoditelja radova, ali se poduzeće Novogradnja još nije odgovorilo da će prisustvovati primopredaji radova i materijala. Zavod je to tumačio kao otežavanje i namjerno onemogućavanje nastavka radova te su tražili od NO kotara Ivanec da pozove poduzeće da službeno završi rad sa Zavodom.¹⁴⁵ Dana 13. svibnja izvršena je kolaudacija s poduzećem Novogradnja te primopredaja radova koje će u 1953. godini obavljati poduzetnik Žugčić.¹⁴⁶

U 1953. godini organizirana je suradnja Konzervatorskog zavoda u Zagrebu i Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture iz Beograda na konzerviranju zidnog oslika u crkvi. Zdravko Blažić iz Saveznog instituta trebao je voditi radove u Lepoglavi.. Problem je bilo usklađivanje radova na sv. Sofiji na Ohridu sa radovima u Lepoglavi jer je Blažić zaposlen na obje lokacije. U svibnju 1953. godine Savezni institut se raspitivao kod Zavoda o fazi organizacije radova. Predložili su da se u Lepoglavi radi prije Ohrida jer će se tamo konzervacija oslika započeti odmah nakon završetka arhitektonskih radova i trajati će do jeseni. Također predlažu da uz Blažića radi Ivan Tomljanović te su ponudili da radi i nekoliko mlađih suradnika koji su već upoznati s ovakvim radovima.¹⁴⁷ Krajem svibnja Stahuljak je poslao Saveznom institutu da je postignut dogovor oko termina i ekipe. S Blažićem je dogovoreno da će u Lepoglavi radovi početi krajem srpnja te bi on ostao 12-20 dana dok ne upozna Tomljanovića s radovima. Pridružiti će se studenti Akademije primijenjenih umjetnosti u Zagrebu Višnja Jelačić, Višnja Markovinović, Ivan Tomljanović i Nevenka Vučićević, a ostatak ekipe će biti dogovoren naknadno.¹⁴⁸

U srpnju 1953. godine potvrđeno je da će Blažić u Lepoglavu doći 1. kolovoza, ali je kod radova na sv. Sofiji došlo do neplaniranih zaostatka zbog čega se dovodi u pitanje dolazak na dogovoren datum. Stahuljak je tražio od Saveznog instituta da se pobrinu da Blažić dođe u Lepoglavu fiksirati zidni oslik jer su upoznati sa lošim stanjem oslika. Vrijeme na jesen je loše zbog čega se radovi ne mogu odgoditi

¹⁴⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 851-1953, Crkva u Lepoglavi – popravak, 15.5.1953.

¹⁴⁵ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 876-1953, Likvidacija i obračun radova za crkvu u Lepoglavi, 22.4.1953.

¹⁴⁶ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1229-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 14.5.1953.

¹⁴⁷ MKM-SDKB, KZZ, 925-1953, Lepoglava – radovi na freskama, 6.5.1953

¹⁴⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1179-1953, Freske u Ohridu i Lepoglavi, 22.5.1953.

na kasniji datum.¹⁴⁹ Radovi su se ipak morali odgoditi te je ekipa s Ohrida krenula tek 15. kolovoza. Blažić je javio Zavodu da trebaju platiti troškove putovanja za njega i 5 članova ekipe te da bi trebali nabaviti materijal. Troškovi putovanja su plaćeni, a Blažić je obavješten da ne mogu nabaviti kazein, ali su dogovorili s Čipanom da im pošalje potrebnu količinu iz njihove zalihe.¹⁵⁰

Dana 15. lipnja radovi na crkvi sv. Marije u Lepoglavi su započeli. Jurišić je s poslovođom Žugčićem dogovorila plan radova na zapadnom pročelju. Radovi su se sastojali od demontaže krovišta uz pročelje i zabatnog zida glavnog vijenca te izvođenja serklaža na pročelju. Pregledala je i ostatak crkve i ustanovila da je svod sjeverne kapele teško oštećen. To je prostorija koja spaja kor i toranj crkve. Ležajevi svoda su napuknuti i zaglavni kamen s reljefom je oštećen, a ispod svoda je hrpa šute koja je pala s njega. Saznala je da su oštećenja nastala kada je KPD radio na tavanu iznad tog svoda. Kako se oštećenje ne bi pogoršalo dala je podbočiti svod.¹⁵¹ Jurišić je ponovno početkom srpnja pregledavala stanje crkve i napredak radova. Zabatni zid je bio srušen do razine glavnog vijenca pročelja, a kipovi su sklonjeni u crkvu. Kod Uprave KPD-a je razgovarala zašto se nakon 14 sati ne ostavlja stražar u crkvi kako bi se radovi mogli nastaviti. Odgovor uprave je bilo pitanje tko će platiti stražara.¹⁵² Jurišić je i službeno poslala dopis Upravi KPD o problemima s kojima se susreće kod izvođenja radova i koji se moraju riješiti kako bi se radovi završili.¹⁵³

U rujnu 1953. godine se i dalje radilo na konzerviranju zidnog oslika. Jurišić je 11. rujna bila na službenom putovanju u svrhu pregleda radova na osliku. Emil Pohl nastavio je raditi na kitanju i učvršćivanju rubova žbuke po uputama Blažića, ali primijetio je da se rebro uz srednji zaglavni kamen pomiče isto kao i opeka u plohama svoda. Zbog sigurnosti Jurišić je zaustavila radove. Postavljene su staklene pločice za kontrolu pomicanja, a područje je i poduprto. Radovi na osliku su stali jer su se mogli nastaviti tek nakon učvršćenja konstrukcije što se moglo izvršiti tek na proljeće.¹⁵⁴

Krajem rujna Jurišić otišla je u Lepoglavu u nadzor radova na zapadnom pročelju. Radovi su bili gotovo završeni. Trebalo je samo postaviti oplatu za betoniranje vijenca timpanona. Provjerila je i stanje rebra u svetištu. Nije vidjela da su se pomicala.¹⁵⁵ Dana 10. listopada sa staričarom ing.

¹⁴⁹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1717-1953, Lepoglava – radovi na zidnim slikarijama, 17.7.1953.

¹⁵⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1955-1953, Radna ekipa za Lepoglavu, 8.8.1953.

¹⁵¹ MKM-SDKB, KZZ, 1436-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 16.6.1953.

¹⁵² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1647-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu i Ivanec, 13.7.1953.

¹⁵³ Vidi: MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1766-1953, Radovi na crkvi u Lepoglavi, 20.7.1953.

¹⁵⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2344-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 12.9.1953.

¹⁵⁵ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2514-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 30.9.1953.

Nevečerelom pregledala je rebra svoda. Rebra nisu pokazivala nikakve znakove micanja. Dogovorila je s limarom detalje pokrova zabatnog zida i vijenca te s Kožarićem sitne korekture na kipovima. Žbukanje zapadnog pročelja je skoro bilo gotovo nakon čega je slijedilo izvođenje štukature na krilima zabata, a nakon postavljanja limenog pokrova pročelje će se obojati.¹⁵⁶

Akademski slikar Ivan Kožarić je u periodu od kolovoza do listopada 1953. godine za Konzervatorski zavod radio na lepoglavskoj župnoj crkvi. Kožarić je rekonstruirao kapitele i srednji dio kamenog baroknog kipa te pokrpaio i očistio šest drugih baroknih kipova sa zapadnog pročelja crkve.¹⁵⁷

Sredinom studenog Jurišić je pregledala napredak bojanja pročelja. Završen je zabat do glavnog vijenca. Dogovorila je nabavu kreča za radove za sljedeću godinu. Objasnila je kako da se crkva preko zime ventilira. Radovi za 1953. godinu završili su tjedan nakon.¹⁵⁸

U siječnju 1954. godine župnu crkvu u Lepoglavi fotografirao je fotograf Zavoda Vladimir Bradač.¹⁵⁹ (Slika 11) Lepoglavu su posjetili i sudionici konferencije republikanskih zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti koja se održavala u Zagrebu.¹⁶⁰

Slika 11 Lepoglava, župna crkva, pogled na zapadno pročelje nakon popravka, Vladimir Bradač, 1954.

¹⁵⁶ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2807-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 22.10.1953.

¹⁵⁷ MKM-SDKB, KZZ, 2145-1955, Kožarić Ivan – službena potvrda, 27.12.1955.

¹⁵⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 3009-1953, Putni izvještaj Jurišić za Lepoglavu, 18.11.1953.

¹⁵⁹ MKM-SDKB, KZZ, 107-1954, Lepoglava – fotografiranje, 20.1.1954.

¹⁶⁰ MKM-SDKB, KZZ, 115-1954, Lepoglava – dopuštenje za pregled, 26.1.1954

Župni ured u Lepoglavi nastavio je i u 1954. godini javljati Zavodu stanje crkve. Tako je u lipnju župnik primijetio da je nakon kiše vlažan ugao između prozora kora i kapele Žalosne Majke Božje. Prošle godine je na tome mjestu postavljen privremeni žlijeb od dasaka koji je vjerojatni krivac za slijevanje vode po zidu. Zbog vlage koja se zadržavala župnik je bio zabrinut da se ne proširi i na veliku zidnu slikariju na koru.¹⁶¹

Tokom rujna 1954. godine obavljali su se bravarski, limarski i klesarski radovi. Zavod je od Uprave KPD Lepoglava tražio da se radnicima poduzeća s poslovođom Francom Samecom omogući rad u prostorima crkve.¹⁶² Zidaru koji je trebao raditi na crkvi, Martinu Žugčiću, poslan je dopis da što prije započne s poslom na južnom pročelju crkve tako da su radovi gotovi do kraja građevinske sezone jer se visoka skela ove godine mora razmontirati zbog sigurnosti radnika jer je podignuta 1952. godine.¹⁶³

Tajnik Zavoda Zvonimir Turina 19. svibnja 1955. godine poslao je KPD Lepoglava dopis u kojem traži suglasje KPD-a oko planiranog proglašenja župne crkve sv. Marije u Lepoglavi spomenikom kulture.¹⁶⁴ KPD je potvrdio samo da su zahtjev prosljedili Državnom sekretarijatu za unutrašnje poslove NRH, II. Uprava, Odjelu za izvršenje kazne u Zagrebu koji nije ništa odgovorio.¹⁶⁵

Dana 1. srpnja 1955. godine Turina u ime Konzervatorskog zavoda u Zagrebu napisao je rješenje o proglašenju župne crkve sv. Marije u Lepoglavi spomenikom kulture i njenom stavljanju pod državnu zaštitu na temelju čl. 1., 2., 5., 6. i 28. Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti. Crkva se nalazila na kat. čest. br. 4 zk.ul.br. 1 KO Lepoglava u vlasništvu Općenarodne imovine. Obrazloženje proglašenja je sljedeće „Župna crkva sv. Marije u Lepoglavi jednobrodna je gotička građevina, svodena mrežastim svodom, kasnije barokizirana. Ova zadužbina Celjskih grofova, impozantnih dimenzija, nastajala je od 15-19.st. kao redovnička crkva uz pavlinski samostan. Barokizacijom se između 1640. i 1711. povisuje prostrani zvonik, a s desne strane lađe prigraduju 3 kapele, zadružbine Judite Balogović Japranske, Patačića i Ratkaja. Lađa dobiva raščlanjeno barokno pročelje, koje je nakon teške ratne štete obnovljeno 1953. Unutrašnjost je oslikao naš najjači barokni majstor Ivan Ranger 1742. Kvalitetni inventar (oltari, propovjedaonice, klupe, nadgrobne ploče) potječu uglavnom iz doba baroka. Zbog svoje arhitektonske vrijednosti, slikarija, inventara i kult.-

¹⁶¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1317-1954, Prokišnjavanje zida između kora i kapelice Žal. Majke Božje (župna crkva), 11.6.1954.

¹⁶² MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2114-1954, Radovi na crkvi u Lepoglavi, 14.9.1954.

¹⁶³ MKM-SDKB, KZZ, 2251a-1954, Lepoglava radovi, 25.9.1954.

¹⁶⁴ MKM-SDKB, KZZ, 830-1955, Ž.c. – proglašenje spomenikom kulture, 19.5.1955.

¹⁶⁵ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1148-1955, Ž.c. sv. Marije – proglašenje spomenikom kulture, 27.6.1955.

hist. značaja, ova se crkva ubraja među najznačajnije spomenike sakralnog karaktera na području Hrvatske.“¹⁶⁶

Župnik Lepoglave Mato Repić žalio se na rješenje. Problem nije vidio u proglašenju crkve spomenikom kulture i stavljanju pod državnu zaštitu već je problem bio navod da je čest. kat. br. 4 upisana u zkul. br. 1 k.o. Lepoglava na kojoj se crkva nalazi Općenarodna imovina. Čestica kat.br. 4 upisana u gr.ul.br. 1 k.o. Lepoglava i čest. kat. br. 1, 2 i 3 su iz istog gruntovnog uložka župna su nadarbina stoga su vlasništvo župe i građevine koje se na tim česticama nalaze (župna crkva sv. Marije, župni dvor sa gospodarskim zgradama i vrtom). Upis čestica u Općenarodnu imovinu FNRJ automatski je izveden 1947. godine iako su, kako je župnik tvrdio, vlasnici župna nadarbina i rimokatolička Crkva. Nadalje je objašnjavao da bi upravitelj trebao biti upravitelj župe i crkveni odbor župne crkve sv. Marije u Lepoglavi zbog dugogodišnjeg iskustva upravljanja i suradnje s Konzervatorskim zavodom u Zagrebu i jer su svjesni što nosi upravljanje i briga o spomeniku. S druge strane KPD Lepoglava nisu bili prikladni za takvu odgovornost te bi se time i nepotrebno s više poslao opteretio KPD. Također bi to kompliciralo princip diobe državnih i crkvenih poslova. Zbog navedenih razloga Župni ured je tražio da se promijeni vlasnik čest.kot.br. 1, 2, 3 i 4 upisanih u gr.ul.br. 1 k.o. Lepoglava u župnu nadarbinu i rimokatoličku župu sv. Marije u Lepoglavi te da se upravitelj župe Lepoglava navede kao organ upravljanja.¹⁶⁷

Turina je proslijedio Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu žalbu. Žalitelj odbacivao navod da su zaštićene kat. čestice Općenarodna imovina kojom upravlja KPD u Lepoglavi. Zavod je istaknuo da je u zemljišnim knjigama jasno da su sporne čestice upisane kao Općenarodna imovina s upraviteljem KPD Lepoglavom. Točnost zemljišnih knjiga nije mogao provjeravati Konzervatorski zavod nego nadležni sud zbog čega su tražili da se žalba Župnog ureda u Lepoglavi odbije.¹⁶⁸

Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NRH objavio je da se žalba odbija, a prvotno rješenje Zavoda potvrđuje kao točno. U obrazloženju ponavljaju obrazloženje Zavoda da zemljišne knjige navode

¹⁶⁶ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1240-1955, Lepoglava – proglašenje ž.c. sv. Marije spomenikom kulture, 1.7.1955.

¹⁶⁷ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1399-1955, Lepoglava – proglašenje ž.c. sv. Marije spomenikom kulture – žalba, 22.9.1955.

¹⁶⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1399-1955, Lepoglava – proglašenje ž.c. sv. Marije spomenikom kulture – žalba, 22.9.1955.

čestice kao Općenarodnu imovinu s KPD Lepoglavom kao organom upravljanja te da tvrdnje žalbe da su podaci netočno navedeni može rješavati samo nadležni sud.¹⁶⁹

Tokom rujna 1955. godine su se na inicijativu Crkve počeli planirati radovi u brodu župne crkve sv. Marije. Izaslanici zagrebačkog Nadbiskupskog duhovnog stola su krajem kolovoza posjetio Lepoglavu. Zavod je u crkvi već napravio niz nužnih radova kao što je zalijevanje pukotina u zidovima, povezivanje zidova željeznim sponama što je omogućilo boravak u crkvi jer se dijelovi broda više ne mogu srušiti. Prilikom pregleda crkve nisu bili zadovoljni što se zbog skela u njoj ne može održavati bogoslužje. Kako bi se to omogućilo molili su da se radovi na crkvi ponovno započnu kako bi se skele uklonile i u brod se stavio privremeni oltar. Radove u apsidi bili su voljni čekati jer se radilo konzerviranje zidnog oslika.¹⁷⁰ Župni ured Lepoglava se također obratio Zavodu oko nastavka radova u crkvi. Zahvaljuje se u ime župljana na već izvedenim radovima, ali pošto radovi još nisu bili započeli crkveni odbor je odlučio da će popravljati crkvu vlastitim sredstvima uz nadzor i upute Konzervatorskog zavoda. Željeli su da se završi brod crkve u kojem je, prema njihovoj procijeni, potrebno samo krečenje i elektrifikacija. Za radove je angažiran Martin Žugčić. Župnik je predložio da se brod crkve oboja u žućkastu boju kakve je bio prije.¹⁷¹

Greta Jurišić napisala je plan radova u brodu crkve. Na pronađenim gotičkim prozorima na sjevernom zidu broda u prva dva traveja od tornja trebala se skinuti vlažna žbuka i nanijeti nova te restaurirati kameni dijelovi. Na južnom zidu broda plan je bio otvoriti gotički prozor iznad prve kapele i restaurirati štuko dekoracije oštećene provođenjem struje. Trebalo je očistiti cijeli oslik trijumfalnog luka koji je oštećen tokom bojanja svoda. Konzerviranje oslika bilo je moguće tek nakon analize boja. Iza oltara uz trijumfalni luk pronađeni su ostaci gotičkog oslika koji se trebaju istražiti i konzervirati.

Na koru je potrebno restaurirati zidni oslik te oslik na naslonima korskih klupa koje također treba popraviti. Bočnim kapelama treba restaurirati štukaturu i obojati ih. Južnom portalu promijeniti nadvoj od kamena jer se može srušiti. Popraviti i svod sa zaglavnim kamenim reljefom gornjeg prostora ulaza iz kora u toranj. Inventar crkve potrebno je očistiti i restaurirati. Provesti elektrifikaciju broda vodeći se suvremenim konzervatorskim i muzeološkim principima. Za zatvaranje prostora apside od broda kako bi se on mogao koristiti, kako predlaže Nadbiskupski duhovni potrebni su daljnji radovi. Otvor

¹⁶⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1399-1955, Lepoglava – proglašenje ž.c. sv. Marije spomenikom kulture – žalba, 22.9.1955.

¹⁷⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1544-1955, Radovi u Lepoglavi, 9.9.1955.

¹⁷¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1561-1955, Nastavak popravka ž.c. sv. Marije u Lepoglavi, 10.9.1955.

trijumfalnog luka mora se zatvoriti daskama presvučenim jutom s prolazom u apsidu. Predvorje u kojem se sada skladišti materijal se mora urediti, a materijal se pohraniti na neko drugo mjesto. Također se otvara i pitanje skladištenja razmontiranih skela koje su još potrebne za radove na biblioteci te južnom i istočnom pročelju i završavanju zapadnog pročelja. Sve navedene radove trebalo je izvesti dok su još postavljene velike skele u brodu crkve jer skidanje pa ponovno postavljanje skela je preskupo. Za radove je potrebno minimalno 1,500.000 dinara bez troškova radova na osliku i inventaru za koje je teško unaprijed procijeniti cijenu.¹⁷²

Kompleks samostana i crkve u Lepoglavi prošao je niz pregradnji i rušenja od svog osnutka. U Drugom svjetskom ratu prošao je iznimno loše, a zbog svoje povijesno-umjetničke vrijednosti konzervatori su ulagali trud da se što prije popravi. Oštećen je veliki dio i samostana, ali i crkve kojoj se, između ostalog, zapadno pročelje odvojilo od ostatka građevine.

Konzervatorima je na ovom kompleksu bilo teško raditi zbog KPD-a koji se nalazio u samostanu i koji u mnogo slučajeva nije bio voljan surađivati. S druge strane, župnik Lepoglave pokazuje entuzijazam oko popravka crkve, javlja Zavodu štetu koju primjećuje te čak je i sam organizirao radove kada Zavod nije bio u mogućnosti.

I na ovom projektu su problem bili nedostatak radne snage, iako je KPD mogao davati radnike na raspolaganje, te nestašica materijala koja je često utjecala na izvođenje radova.

Greta Jurišić je bila rukovodilac radova na župnoj crkvi te je ona primarno planirala radove te organizirala sve potrebno za njihovo izvođenje. Jurišić je 1955. godine u članku za Zbornik zaštite spomenika kulture izložila ukratko povijest kompleksa samostana i crkve te radove koji su dosad izvedeni. Navela je i plan budućih radova.¹⁷³ Zbog obujma oštećenja koja se nisu mogla popraviti u prvih desetak godina radovi su se nastavili i nakon 1955. godine.

3.2. Kapela sv. Jakova na Očuri

Na brdu sjeveroistočno od Radoboja, u Gorjanima Sutinskim, smještena je kapela sv. Jakova. Cijeli zapadni dio Ivančice na kojem se kapela nalazi nekada se zvao Očura odakle dolazi „na Očuri“. Kapela

¹⁷² MKM-SDKB, Topografska zbirka, nema broja-1955, Lepoglava – plan radova, 14.9.1955.

¹⁷³ Greta Jurišić, »Konzervatorski radovi na pavlinskom samostanu i crkvi u Lepoglavi«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* 4-5 (1955.), str. 392.-396.

je izvorno bila posvećena Bogorodici¹⁷⁴, a prvi puta je spomenuta 1639. godine.¹⁷⁵ U 18. stoljeću promijenila je titular u sv. Jakova.¹⁷⁶ Kapela je jednobrodna građevina s poligonalno zaključenim svetištem s potpornjacima, zvonikom i sakristijom uz sjeverni zid te još jednom sakristijom uz južni zid.¹⁷⁷ Južna sakristija je nadograđena tokom barokizacije kapele u 18. stoljeću¹⁷⁸, ali danas više ne postoji. Iako tipologija kapele ukazuje na 14. stoljeće Diana Vukičević-Samaržija datira je u kraj 15. stoljeća na temelju svoda i elevacije te tornja i sjeverne sakristije koji su građeni istovremeno kada i sama kapela.¹⁷⁹ Marija Valjato-Fabris i Drago Miletić zaključuju da su kapelu sagradili lepoglavski pavlini sredinom 15. stoljeća prije turskih provala. Na to ukazuju dva sloja zidnog oslika, naknadno sagrađen svod i tragovi vatre u zidovima svetišta.¹⁸⁰ Interijer je oslikan u 15. stoljeću, ali oslik nije sačuvan.¹⁸¹ U kapeli se nalazi i kasnogotički kip Bogorodice s djetetom nastao oko 1510. godine.¹⁸² Kapeli sv. Jakova su u Drugom svjetskom ratu oštećeni krov i svod svetišta. Ta šteta je uz oštećenja uzrokovana oborinama i nebrigom ostavila kapelu u izričito lošem stanju. Zbog toga je bila jedna od građevina koje je Konzervatorski zavod u Zagrebu sanirao nakon završetka rata.¹⁸³ (Slika 12)

¹⁷⁴ Tomislav Đurić, »Zaboravljena gotika Hrvatskog zagorja - Sv. Jakov na Očuri«, u: *Muzejski vjesnik* 7, 1 (1984.), str. 107.

¹⁷⁵ Diana Vukičević-Samaržija, »Kapela sv. Jakova«, u: *Krapinsko-zagorska županija : sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 576.

¹⁷⁶ Tomislav Đurić, »Zaboravljena gotika«, 1984., str. 108.

¹⁷⁷ Diana Vukičević-Samaržija, »Kapela sv. Jakova«, 2008., str. 576.

¹⁷⁸ Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv. Jakova na Očuri : Stanje, razvoj i prezentacija«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 20/21 (1994.), str. 21.

¹⁷⁹ Diana Vukičević-Samaržija, »Kapela sv. Jakova«, 2008., str. 577.

¹⁸⁰ Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv. Jakova«, 1994., str. 25.

¹⁸¹ Mirjana Repanić-Braun, »Zidne slike«, u: *Krapinsko-zagorska županija : sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 578.

¹⁸² Diana Vukičević-Samaržija, »Kipovi«, u: *Krapinsko-zagorska županija : sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 579.

¹⁸³ Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv. Jakova«, 1994., str. 6.

Slika 12 Očura, kapela sv. Jakova, pogled na oštećeno svetište, 1945.

Konzervatorski zavod je prvi puta došao na Očuru pregledati stanje kapele u rujnu 1945. godine. Iako je kapela bila u iznimno lošem stanju, radovi nisu započeli odmah.¹⁸⁴ U ožujku 1946. godine Karaman je poslao Tihomila Stahuljaka u Očuru da pregleda kapelu sv. Jakova.¹⁸⁵ Izvještaj o radu Zavoda za svibanj 1946. godine pokazuje da su na Očuri bili i Mladen Fučić i Stahuljak. Fučić je pripremio tlocrt kapele, a za potrebe izrade proračuna kapelu je arhitektonski snimio Stahuljak. Snimio je i novootkrivene freske iz 15. stoljeća.¹⁸⁶ (Slika 13)

¹⁸⁴ Isto, str. 6.

¹⁸⁵ MKM-SDKB, KZZ, 206-1946, Izvještaj o radu KZZ za ožujak 1946, 1.4.1946.

¹⁸⁶ MKM-SDKB, KZZ, 391-1946, Izvještaj o radu KZZ za svibanj 1946, 3.6.1946.

Slika 13 Očura, kapela sv. Jakova, ostaci zidnog oslika na južnom zidu kapele, druga polovica 15. stoljeća, 1946.

Za 1947. godinu je Konzervatorski zavod na kapeli sv. Jakova planirao popravak krovišta, ostakljenje prozora i učvršćivanje zidnih slikarija.¹⁸⁷ Za radove je bilo angažirano poduzeće Aranjoš.¹⁸⁸ Jedan od glavnih problema s kojima se Zavod suočio na terenskom radu bili su neadekvatno educirani radnici, što je u nekim slučajevima dovelo i do uništenja dijelova spomenika. Stahuljak je od 27. listopada do 4. studenog putovao u Belec i Očuru u nadzor konzervatorskih radova. Dana 1. i 2. studenog na Očuri je pregledao kapelu sv. Jakoba. U svetištu su uz desni zid sve do glavnog oltara bile podignute 2.5 m visoke skele. Utvrdio je da je zidni oslik na zidovima u visini od 3.8 m bio uništen prilikom skidanja sloja žbuke. Uništen je donji pojas zidnih slika iz 15. stoljeća s prikazom zastora, likova apostola na istočnoj i jugoistočnoj strani te neidentificirane scene na sjevernoj strani svetišta. Stahuljak je izvijestio i da je oštećena konstrukcija krovišta uklonjena nad čitavim prvim travejom svetište te ostaci svoda koji se srušio. (Slika 14) Nova konstrukcija nad svetištem nije započeta, ali je već bila izvedena nova krovna konstrukcija od greda iznad stare sakristije do zvonika i nove sakristije. Ostatak svoda uz desni zid prvog traveja štitio je djelomično preostali oslik i barokne kipove Krista s Marijom i Ivanom.¹⁸⁹

¹⁸⁷ MKM-SDKB, KZZ, 625-1946, Prijedlog budžeta KZZ-a za 1947. godinu, 7.9.1946.

¹⁸⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1135-1947, KZZ Ministarstvu prosvjete o uništenju fresaka u Očuri, 13. 11.1947.

¹⁸⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1110-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 7. 11.1947

Slika 14 Očura, kapela sv. Jakova, stanje prije uklanjanja ostataka urušenog svoda svetišta, 1947.

Stahuljak je zabranio da se oslik dalje dira i naložio da se iznad južnog zida svetišta na prostoru prvog traveja gdje je uklonjen ostatak svoda konstruira privremena streha kako bi se zaštitile freske i kipovi. Iz kapele je uklonjeno kamenje i štuta. Kamenje urušenog svodovlja složeno je na početak broda, a ono gotičkih rebara u brod. Još je bilo potrebno ukloniti razorene dijelove propovjedaonice od opeke, materijal pospremiti u kapelu i popraviti južna vrata.¹⁹⁰ Stahuljak je na prethodnom službenom putu 2. listopada predstavniku poduzeća Aranjoš ing. Cesarecu pri obilasku kapele izričito naglasio važnost oslika i da se žbuka ne dira te da radnici nikako ne oslanjaju skele potrebne za popravak svoda uz zidove. Stahuljak je kapelu posljednji puta na tome putovanju obišao 3. listopada¹⁹¹, a 5. listopada dokumentirao je oslik izvješćem i crtežom. Dan poslije Anđela Horvat ga je i fotografirala.¹⁹²

Stahuljak je nakon putovanja u studenom 1947. godine javio Karamanu da je Cesarec između 15. i 18. listopada odlukom skidanja žbuke, koja se izričito protivila uputama konzervatora, uništio više od pola kasnogotičkog oslika u svetištu. Cesarec je i sam 18. listopada Zavodu priznao da je dao nalog radnicima da se žbuka s donjeg dijela zida u svetištu otuče. Dana 7. studenog Karaman je poslao izvješće o situaciji građevinskom poduzeću Aranjoš te kopiju prosljedio Ministarstvu prosvjete. Slučaj je predan nadležnom Kotarskom sudu jer je bio prekršen čl. 18 Općeg zakona o zaštiti

¹⁹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1110-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 7. 11.1947.

¹⁹¹ MKM-SDKB, KZZ, 1109-1947, Karaman o uništenju fresaka pri radovima u Očuri, 7. 11.1947.

¹⁹² MKM-SDKB, KZZ, 1110-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 7. 11.1947.

spomenika kulture i prirodnih rijetkosti.¹⁹³ Načelnik Odjela za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete Ivan Dončević odgovorio je Zavodu. Složio se s prosljeđivanjem slučaja Kotarskom sudu, ali je držao da je i Zavod djelomično odgovoran. Upute su osim usmenih trebale biti i pismene. U ugovoru s poduzećem ili posebnim dopisom Zavod je trebao objasniti način pristupa freskama, utoliko više jer nisu bile potpuno vidljive. Dončević je zato zatražio da Zavod provede internu istragu o slučaju.¹⁹⁴

Karaman je na taj dopis odgovorio da se konzervatore ne može držati odgovornima jer je veliki problem predstavljao nedostatak pouzdanih radnika obrazovanih za konzervatorske radove, zbog čega je dolazilo do nepoštivanja uputa stručnjaka. U slučaju sv. Jakoba vidio je problem i u tome što je Zavod „samo na inzistiranje Ministarstva prosvjete“ bio primoran prihvatiti kasno odobrena i neadekvatna financijska sredstva za radove. Karaman navodi i da je Mladen Fučić, konzervator odgovoran za nadzor radova, dobio poziv Ministarstva u Januševac između 15. i 18. listopada kada je šteta učinjena. Stahuljak je umjesto njega u Očuri dao upute radnicima 2. i 3. listopada, isto je ponovila Horvat 6. listopada, kada je i službeno sklopljen ugovor s poduzećem Aranjoš. Horvat je Cesarcu tada predala skicu postavljanja skele za popravak svoda, a poduzeće je dobilo i tlocrte u mjerilu 1:100 i palirske planove za krov. Planirano je da će na freskama raditi restaurator Hohnjec. Stav Zavoda bio je da je jedini krivac Cesarec koji je ignorirao upute Zavoda i postupio prema svome nahodjenju.¹⁹⁵

Dana 17. studenog Dončević je ponovno zatražio izjave osoblja Zavoda o slučaju, ispravljajući Karamanov krivi navod da je Fučić bio zadužen za nadzor radova. Stahuljak je bio nadležan od početka.¹⁹⁶ Pregledom kapele 1. i 2. studenog 1947. Stahuljak je vidio i da se u kapeli ložila vatra koja je oštetila građevinu. Ispred zapadnog pročelja je od dvije ložene vatre pocrnilo 6 m² zida. Šteta se više nije mogla sanirati. U svetištu je čađa oštetila spoj južnog zida i trijumfalnog luka s ugaonom konzolom i dijelom svodnog rebra. Još zapaljenu vatru je Stahuljak našao 1. studenog u brodu ispred kora. Bio je zadimljen cijeli prostor broda, od čega su otkrivene slikarije iz 14. stoljeća na sjevernom zidu broda potamnile.¹⁹⁷ Unatoč izričitoj zabrani ponovnog loženja vatre, Stahuljak je iznova nailazio na vatru u brodu kapele kada je došao na obilazak 14. i 15. studenog. Poslovođa se opravdavao da je paljenje vatre Cesarec odobrio na svoju odgovornost, što su potvrdili i prisutni radnici. Za Stahuljaka

¹⁹³ MKM-SDKB, KZZ, 1109-1947, Karaman o uništenju fresaka pri radovima u Očuri, 7. 11.1947.

¹⁹⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1135-1947, Ministarstvo prosvjete KZZ-u o uništenju fresaka u Očuri, 11. 11.1947.

¹⁹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1135-1947, KZZ Ministarstvu prosvjete o uništenju fresaka u Očuri, 13. 11.1947.

¹⁹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1167-1947, Ministarstvo prosvjete KZZ-u o uništenju fresaka u Očuri, 17. 11.1947.

¹⁹⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1110-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 7. 11.1947.

je Cesarčevo ogлуšenje na upute u slučaju i paljenja vatre i skidanja sloja žbuke s oslikom „dokaz potpunog desinteresa za intencije konzervatorskog zavoda u vezi sa kapelom svetog Jakoba na Očuri“.¹⁹⁸

Članovi Jedinствene Fronte iz Krapine Viktor Kamenečki i Andro Bahment izjavili su Stahuljaku da su radnicima dali dopuštenje paliti vatru u kapeli. Poručili Stahuljaku da se može žaliti u Kotarskoj JNF. Takvo ponašanje je prema Stahuljakovu mišljenju pokazalo nepoštivanje autoriteta Zavoda i Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti. Zavod je bio zakonski ovlašten da donosi odluke o mjerama koje su potrebne za zaštitu spomenika.¹⁹⁹ Radovi na Očuri su unatoč svemu i dalje napredovali. Mladen Fučić u putnom izvještaju za 19. studeni bilježi da su zbog nevremena radovi bili privremeno zaustavljeni, ali je pregledao napravljeno. Krovna konstrukcija je bila izvedena iznad stare i nove sakristije te je postavljen sustav veznih greda na svetištu. Palira nije bilo pošto se zbog vremena nije radilo stoga je uputio čuvara da mu prenese upute.²⁰⁰ Građevnom poduzeću Aranjoš Fučić je poslao dopis koji je trebalo priložiti dnevniku radova na sv. Jakovu. Napismeno je ponovio da je potrebno svod poduprijeti pod zaglavnim kamenom pomoću starih greda prema priloženoj skici, a pomični dijelovi bočnih oltara trebaju se premjestiti u novu sakristiju i tamo čuvati. Upozorio je da su nazidnice u svetištu djelomično trule i da ih treba zamijeniti novima te da poduzeće treba redovito isplaćivati radnike. Također je napomenuo da se željezni i drveni materijal treba što prije nabaviti kako bi krov što prije bio dovršen.²⁰¹

Rješavanje slučaja uništavanja zidnog oslika u kapeli sv. Jakoba nastavljeno je u 1948. godini. U kolovozu je Kotarsko javno tužiteljstvo u Krapini zatražilo od Zavoda dopis o počinjenoj šteti.²⁰² Zapis je trebao sastaviti Stahuljak koji je bio nadležan na radovima u ime Zavoda kada se vrati sa službenog putovanja.²⁰³ U tromjesečnom izvještaju o radu Zavoda spominje se da su u listopadu 1948. godine primili od Kotarskog suda u Krapini presudu tužbe protiv građevinskog poduzeća Aranjoš. U tome dokumentu ne navode ishod presude,²⁰⁴ ali Cesarec je proglašen krivim. Dobio je novčanu kaznu

¹⁹⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1172-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 20. 11.1947.

¹⁹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1172-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 20. 11.1947.

²⁰⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1181-1947, M. Fučić putno izvješće o Belcu i Očuri, 20. 11.1947.

²⁰¹ MKM-SDKB, KZZ, 1182-1947, M. Fučić prilog dnevniku radova na Očuri, 21. 11.1947.

²⁰² MKM-SDKB, KZZ, 927-1948, Uništenje fresaka na Očuri, 18.8.1948.

²⁰³ MKM-SDKB, KZZ, 927-1948, Uništenje fresaka na Očuri – odgovor KZZ-a, 18.8.1948.

²⁰⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1776-1948, Tromjesečni izvještaj o radu KZZ-a u listopadu, studenom, prosincu 1948., nema datuma

od 3.000 dinara i morao je platiti troškove postupka.²⁰⁵ Unatoč problemima s poduzećem Aranjoš, ono je angažirano za radove i 1948. godine. Zavodu je za kapelu bio odobren savezni kredit od 130.000 dinara.²⁰⁶

Greta Jurišić i Mladen Fučić su 13. kolovoza pregledavali kapelu na Očuri. Izmjerali su detalje na vratima za stolarske radove i s predstavnikom građevinskog poduzeća dogovorili da su prioritet radovi koji štite građevinu od oborina tj. završetak krova, zatvaranje prozora i vrata. Od seljaka su doznali da je uprava gradnje Zadružnog doma u Radoboju s gradilišta uzela opeku. U Radoboju je rukovodilac gradnje to potvrdio, obećavši da će opeku vratiti u najkraćem mogućem roku.²⁰⁷ U službenom dopisu Zadružnom domu navedeno je i da kod iskrcavanja opeke trebaju biti pažljivi, uredno je složiti i potom obavijestiti Zavod.²⁰⁸

Zdenka Munk, Greta Jurišić i Slavka Dekleva putovale su 30. kolovoza 1948. u Radoboj kako bi požurile povrat opeke. Mjesni narodni odbor im je odgovorio da su je namjeravali vratiti toga dana, ali zbog blatne ceste nisu mogli,²⁰⁹ ali je opeka do kraja mjeseca bila prevezena na Očuru.²¹⁰ Iako je opeka vraćena, Zavod nije mogao nabaviti crijep za prekrivanje crkve do kraja godine pa radovi nisu bili nastavljeni.²¹¹ Zbog toga je od kredita potrošeno samo za putovanje 1.610 dinara.²¹² Munk, Jurišić i Dekleva su na Očuru poslane i da prenesu gotičku skulpturu Madone u Zagreb na popravak Restauratorskom zavodu. (Slika 15) Dok je Dekleva pripremala skulpturu kako se boja ne bi daljnje ljuštala prilikom transporta i pažljivo je zamotala, Jurišić je snimala detalje vrata i pregledavala stolariju prozora. Kako automobilom nisu mogle doći do kapele, Munk i Jurišić odnijele su Madonu do sela te je dalje prevezle malim kolima do automobila. Madona je u Zagrebu deponirana u Muzej za umjetnost u obrt gdje je podvrgnuta dezinfekciji prije restauriranja.²¹³

²⁰⁵ Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv. Jakova«, 1994., str 10.

²⁰⁶ MKM-SDKB, KZZ, 702-1948, Popravak crkva sv. Jakoba na Očuri, 19.6.1948.

²⁰⁷ MKM-SDKB, KZZ, 897-1948, Putni izvještaj Jurišić, M. Fučić za Belec, Lohor, Lepoglavu, Očuru, 16.8.1948.

²⁰⁸ MKM-SDKB, KZZ, 910-1948, Radoboj, vraćanje opeke odnijete sa Sv. Jakoba na Očuri, 19.8.1948.

²⁰⁹ MKM-SDKB, KZZ, 973-1948, Zdenka Munk i Greta Jurišić putni izvještaji za Zabok, Očuru i Mače, 3.9.1948.

²¹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1010-1948, Izvještaj o radu za kolovoz 1948., 11.9.1948.

²¹¹ MKM-SDKB, KZZ, 27-1949, Godišnji izvještaj o radu KZZ-a za 1948., 13.1.1949.

²¹² MKM-SDKB, KZZ, 8-1949, Izvještaj o utrošku saveznog kredita za 1948., 8.1.1949.

²¹³ MKM-SDKB, KZZ, 973-1948, Zdenka Munk i Greta Jurišić putni izvještaji za Zabok, Očuru i Mače, 3.9.1948.

Slika 15 Očura, kapela sv. Jakova, kip Bogorodice s Djetetom, o. 1510., 1948.

Za radove na kapeli 1949. godine angažirano je Kotarsko građevno poduzeće Zlatar. U planu su bili pokrivanje krova iznad svetišta, sukladni limarski radovi i popravci stolarije vrata i prozora.²¹⁴ Zavod je dobio svotu od 100.000 dinara.²¹⁵ Jurišić je otputovala u Zlatar kako bi organizirala početak radova na Očuri. Za 7. lipanj 1949. je s direktorom građevinskog poduzeća dogovorila sastanak kod kapele kako bi im pokazala plan rada na samom objektu, a nakon toga je planirano potpisivanje ugovora. Predala mu je troškovnik i nacрте te ih uputila da do sastanka zatraže potreban građevinski materijal od Ministarstva građevina iako će radovi početi tek 1. kolovoza.²¹⁶

Mladenu Fučiću je Karman 6. lipnja 1949. dao punomoć za sklapanje ugovora u ime Zavoda²¹⁷ i na dogovoren datum on je otputovao na Očuru. S predstavnicima poduzeća je pregledao kapelu i još neiskorišten građevinski materijal, dogovorili su tijekom radova i u Zlataru potpisali ugovor. Poduzeće je prema tome ugovoru izvodilo pokrivačke obrtničke radove na građevini. Zbog pozicije na brdu do kapele sv. Jakoba bilo je teže dopreмати građevni materijal i to je postajao sve veći problem za vrijeme obilnih kiša koje su uništavale puteve. Kotarsko građevno poduzeće Zlatar zbog toga je predložilo da se budžet povisi kako bi se pokrili dodatni troškovi prijevoza stočnom zapregom.²¹⁸

Radovi su trebali započeti 1. kolovoza 1949., ali kako pokazuje dopis koji je Zavod poslao poduzeću 4. kolovoza, to se nije dogodilo. Karaman je naveo da nisu zaprimili nikakve zahtjeve za materijal niti

²¹⁴ MKM-SDKB, KZZ, 848-1949, Očura, kapela sv. Jakova – građevna dozvola, 24.5.1949.

²¹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 762-1949, Proizvodni zadatak za Očuru, 29.4.1949.

²¹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 850a-1949, Jurišić putni izvještaj za Zlatar i Očuru, 24.5.1949.

²¹⁷ MKM-SDKB, KZZ, 969-1949, Očura – ovlaštenje za sklapanje ugovora, 6.6.1949.

²¹⁸ MKM-SDKB, KZZ, 994-1949, Putni izvještaj Mladen Fučića za Zlatar Bisticu, Očuru i Belec, 13.6.1949.

informacije o početku radova, pa su zatražili najbrži mogući odgovor.²¹⁹ Nije sačuvan odgovor poduzeća, ali postoji dopis koji je 30. kolovoza 1949. Zavod poslao Građevinskom odjelu Planske komisije Narodne republike Hrvatske. U njemu Karaman objašnjava da konzervatorski zahvati ne napreduju prema planu na dvije od pet građevina čiji popravak je bio planiran te godine. Jedna od njih je bila i kapela na Očuri. Zavod je osigurao sve potrebno da se radovi izvode sa što manje poteškoća – izradili su nacрте, dobivena je građevinska dozvola, Ministarstvo građevina je izdalo proizvodni zadatak, s građevinskim poduzećem je na vrijeme sklopljen ugovor, a poduzeće je zatražilo materijal koji je predviđen iz kontingenta Ministarstva građevina. Problem je Zavod vidio u tome što građevine nisu bile na popisu prioriternih radova. Stoga su ukazali na vrijednost objekata i zatražili da ih se stavi na popis i da se materijal isporuči poduzeću.²²⁰

Tek u studenom nalazimo sljedeći dokument o nabavci materijala. Dana 10. studenog 1949. Greta Jurišić je Tvornici opeke i crijepa Bednja u Lepoglavi poslala dopis o neispunjavanju obaveza. Razlog je bio u tome što još uvijek nisu župnom uredu u Lepoglavi dostavili crijep dogovoren 16. svibnja kao zamjenu za 424 kg alabaster gipsa. Zavodu je Predsjedništvo vlade Narodne republike Hrvatske dodijelilo 13.000 komada biber crijepa i 380 komada ravnih sljemenjaka tj. tlačenih žlijebnjaka za radove na Očuri koje je trebala isporučiti Bednja. Zavod je pretpostavio da će se materijal dopremiti kamionom pa su zamolili tvornicu da ga istovare na staru željezničku stanicu Očura na koju se dotada dostavljao materijal kamionom.²²¹ Bednja je crijep ipak planirala dostaviti konjskom spregom, a ne kamionom kako je Zavod prvotno zatražio pa se od tvornice tražilo da ga dopreme do same kapele, jer su konjskom spregom mogli doći do objekta. Predstavnici tvornice su u odgovoru zatražili potvrdu o suglasju oko povećanih troškova prijevoza kako bi odmah mogli započeti s isporukom, navodeći da će poslove sa župnim uredom Lepoglava rješavati izravno. Obvezali su javiti Zavodu dan isporuke kako bi mogli poslati predstavnika i preuzeti robu. Sklopili su zaključnicu prema kojoj Zavod snosi i troškove prijevoza crijepa do kapele.²²²

Greta Jurišić je krajem studenog 1949. godine u Kotarskom građevinskom poduzeću u Zlataru tražila radnike za pokrivanje kapele jer se crijep trebao ubrzo dostaviti na Očuru pa da se s poslom započne čim prije. Poduzeće im je moglo ustupiti limara, ali nije raspolagalo s ostalom radnom snagom jer su

²¹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1237-1949, Početak radova na popravku crkve sv. Jakoba na Očuri, 4.8.1949.

²²⁰ MKM-SDKB, KZZ, nema broja-1949, Očura i Kloštar Ivanić – stavljanje u prioritete radove i doznačavanje materijala, 30.8.1949.

²²¹ MKM-SDKB, KZZ, 1598-1949, Obračun zamjene gipsa i isporuka crijepa za Očuru, 10.11.1949.

²²² MKM-SDKB, KZZ, 1705-1949, Zaključnica crijepa, 19.11.1949

bili angažirani u Lomnici. Direktor poduzeća predložio je stoga da Zavod preko Ministarstva građevina zatraži prebacivanje dva stručna radnika na radove na Očuri na šest dana. Time bi se riješio i, u drugim slučajevima nerješiv, problem smještaja i prehrane radnika jer bi radnici bili iz neposredne okolice kapele. Materijal je bio spreman u skladištu poduzeća gdje je trebao biti do sljedeće godine kada su radovi trebali biti nastavljeni.²²³

Karaman je 7. prosinca 1949. poslao dopis Planskoj komisiji Narodne republike Hrvatske i Ministarstvu građevina o preraspodjeli radnika. U njemu je objasnio važnost zidnog oslika iz 14. i 15. stoljeća u kapeli sv. Jakoba i važnost popravljivanja oštećenoga krovništva kako bi se oslik zaštitio. S obzirom na to da su radovi tada bili zaustavljeni zbog nedostatka materijala i radne snage, sada je materijal bio obećan, ali i su dalje nedostajali radnici. Zavod je zato zatražio što brže odobravanje zahtjeva zbog nepovoljnog vremena i skoroga kraja godine.²²⁴

Sredinom prosinca 1949. godine Stahuljak je pregledao kapelu, posebice stanje zidnih slikarija. Na osliku iz 14. stoljeća u brodu kapele nije primijetio velikih promjena, ali se zbog urušenog svoda u svetištu stanje slikarija bilo pogoršalo. Prizor Navještenja na južnom zidu svetišta bio je gotovo u potpunosti uništen osim malog donjeg dijela sredine prikaza. Gotovo u cijelosti su bili uništeni lik svetice na vrhu jugoistočnog zida te dio prizora desno od lika Marije s djetetom. Preostali fragmenti bili su vlažni. Boja se zbog izloženosti oborinama na površinama zida rastvarala i otapala zbog čega su slikarije izbljedjele. Dio žbuke koja je otpala otkrio je lik sv. Sebastijana na desnoj strani jugoistočnog prozora. Otpala žbuka je riješila i identifikaciju scene u kojoj je Marija s djetetom. Iza lika Marije nalazio se krajolik, svetica sjedi na bijelom konju te je bio vidljiv i dio ljubičastog plašta sv. Josipa, što je Stahuljak prepoznao kao prizor Bijega u Egipat.²²⁵

Prilikom urušavanja svoda bio je uništen i zatrpan dio glavnog oltara, a s njim i nekoliko kipova. Materijal je prema procjeni konzervatora trebalo što prije ukloniti i odnijeti kipove na suho mjesto. Stahuljak se stoga sastao s Mladenom Fučićem koji je također boravio na Očuri i dogovorio prioritetne radove.²²⁶ Fučić je bio poslan da se raspita o isporuci crijepa jer Zavod nije dobio nikakvu obavijest o isporuci. U tvornici je razgovarao s poslovođom koji mu je, nakon pokazane zaključnice u kojoj je kao vrsta prijevoza navedena konjska sprega, rekao da je prijevoz vjerojatno neizvediv zbog

²²³ MKM-SDKB, KZZ, 1737-1949, Izvještaj sa puta Jurišić u Zlatar i Lobor, 26.11.1949.

²²⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1763-1949, Popravak kult. historijskih spomenika, 7.12.1949.

²²⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1806-1949, Putni izvještaj Stahuljak za Očuru, 16.12.1949.

²²⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1806-1949, Putni izvještaj Stahuljak za Očuru, 16.12.1949.

nepovoljnog vremena i neka Fučić sam razgovara s vozarima. Kako bi se crijep isporučio na vrijeme Fučić je nakon razgovora s vozarima pristao i na to da oni dovezu materijal samo do željezničke stanice Očura. Ostatak puta je crijep trebala prevesti volovska zaprega koja će biti organizirana uz pomoć radobojskog župnog ureda. Župniku je Fučić objasnio da se prijevoz mora isplatiti do 20. tekućeg mjeseca pa je trebalo što prije organizirati prijevoz i uopće se informirati da li je put moguće koristiti tokom tadašnjih meteoroloških prilika. Na putu do Radoboja je u vapnari Očura dogovorio mjesto za privremeno skladištenje. S vozarima volujskih sprega se, kako je doznao, mogao dogovoriti tek za nekoliko dana, pa je stoga pripremljen rezervni plan preuzimanja crijepa iz tvornice i prijevoza u primjereno zatvoreno skladište, a daljnji prijevoz bi bio plaćen naknadno.²²⁷

Zavod je 16. prosinca 1949. poslao dopis Upravi župe u Lepoglavi s napomenom da će crijep morati skladištiti kod župnika jer se prijevoz na stanicu Očura nije mogao provesti. Župnik je zamoljen da organizira preuzimanje i prijevoz crijepa do Uprave župe, a dalje je prijevoz imao organizirati Fučić kada doputuje u Lepoglavu 17. prosinca. Nužno je bilo da se brzo djeluje, kako Zavodu ne bi propala isporuka teško nabavljenog crijepa pošto se bližio kraj godine i računi su morali biti podmireni.²²⁸

Mladen Fučić je od 17. do 20. prosinca 1949. bio na službenom putu kako bi konačno preuzeo crijep, pobrinuo se da je pravilno skladišten i kako bi nadzirao radove na kapeli. Prvo je u Kotarskom građevinskom poduzeću dogovorio slanje dvojice radnika na Očuru prema odluci Ministarstva građevina. Dan poslije u Radoboju je razgovarao sa seljacima koji bi mogli prevoziti crijep od vapnare na željezničkoj stanici Očura, gdje bi crijep ostavila ciglana, do same kapele. Bio je potreban četveropreg na svakim kolima jer je put bio u lošem stanju pa je cijena prijevoza koju su predlagali seljaci postala previsoka. Fučić je odlučio u Lepoglavi potražiti kirijaše koji bi materijal prevezli od ciglane do točke Smrečki koja je bliže kapeli. Tako bi seljaci mogli smanjiti svoju cijenu za pola. Ukoliko cijena prijevoza bude previsoka u odnosu na cijenu materijala, crijep koji će kirijaši voziti trebao je biti uskladišten kod župnika u Lepoglavi. Fučić je s kirijašima uspio dogovoriti prijevoz po cijeni od 1,30 din po komadu, ali 20. prosinca, kada je trebalo prevesti prvi dio materijala, oni ga nisu mogli dostaviti dalje od stanice Očura. Seljaci nisu pristali na prihvatljivu cijenu pa je Fučić poslao

²²⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1808-1949, Putni izvještaj M. Fučić za Očuru, Lepoglavu, Radoboj i Krapinu, 16.12.1949.

²²⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1812-1949, Preuzimanje crijepa i pohrana, 16.12.1949.

kirijše da prevezu materijal u Lepoglavu kod župnika. Iz prijašnjeg iskustva rada na tom području smatrao je to najpouzdanijim mjestom za skladištenje materijala.²²⁹

Na stanicu Očura dostavljeno je 1600 kom biber crijepa i 60 tlačenih žlijebnjaka. Na kapeli je Fučić dao upute da se poletva polovica krovišta, ali je radnike ipak preusmjerio na popravak krova broda koji je bio oštećen vjetrom.²³⁰ U kolovozu 1949. godine sastavljen je zapisnik o zahvatima na kipu Madone iz kapele sv. Jakoba na Očuri. Polikromirani drveni kip je pregledan i očišćen. Nije retuširan niti su oštećenja popravljana. Još nije niti stavljen završni zaštitni sloj dok se nije znalo hoće li kip biti u muzeju ili će biti vraćen u kapelu. S obzirom na to da radovi na kapeli nisu bili dovršeni, Konzervatorski zavod je najavio da će zatražiti od župnog ureda u Radoboju da se kip do završetka kapele izloži u Galeriji slika Jugoslavenske Akademije u Zagrebu. Ukoliko bi župni ured nakon završetka radova odlučio vratiti kip u kapelu kip će se premazati završnim zaštitnim slojem.²³¹ Sredinom studenog 1949. godine Karaman je u dopisu Upravi župe Radoboj spomenuo da je restauriranje uspješno obavljeno i da je pred završetkom.²³²

Zavod je u vlastitoj režiji izvodio radove na objektima koji su iziskivali složenije konzervatorske zahvate i zahtijevali rad koji se više kontrolira i često izvodi neovisno o normama.²³³ Među takvim objektima je bila i kapela sv. Jakoba, za koju je prema investicijskom planu za 1950. bilo određeno 400.000 dinara.²³⁴ U ožujku 1950. godine Stahuljak je pregledao kapelu. Srušeni materijal svodova je uklonjen iz svetišta, a kipovi baroknog retable bili su spremljeni u sakristiju. Među bačenom drvenom građom uništenog retable pronađeno je dijelova koji su bili iskoristivi u obnovi, pa ih je trebalo također pospremiti u sakristiju. U ruševnom materijalu nađen je i zaglavni kamen svetišta s gotičkim reljefnim slovima HTIS i isklesanom glavom Kristu na početku rebara. Na zidnom osliku u svetištu i u brodu nisu zamijećene promjene.²³⁵

Greta Jurišić i Štefica Habunek su krajem ožujka 1950. godine u Zlataru s Kotarskim građevinskim poduzećem dogovarale početak radova na Očuri. Tehnički referent Poduzeća zatražio je novi

²²⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1847-1949, Izvještaji s puta – dostavljaju se, 27.12.1949.

²³⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1847-1949, Izvještaji s puta – dostavljaju se, 27.12.1949.

²³¹ MKM-SDKB, KZZ, 1240-1949, Zapisnik o sv. Jakobu na Očuri, 4.8.1949.

²³² MKM-SDKB, KZZ, 1705-1949, Zaključnica crijepa, 19.11.1949.

²³³ MKM-SDKB, KZZ, 1805-1949, Plan rada Zavoda za 1950., 16.12.1949.

²³⁴ MKM-SDKB, KZZ, 626-1950, Odobreni plan investicija za 1950. dostavlja se, 24.5.1950.

²³⁵ MKM-SDKB, KZZ, 327-1950, Putni izvještaj Stahuljak za Varaždin i Očuru, 11.3.1950.

proizvodni zadatak iako su ovi radovi bili samo nastavak prošlogodišnjih, tražeći i da se kapela stavi na popis prioritetnih radova kako bi uopće mogli dobiti potrebnu radnu snagu.²³⁶

U srpnju 1950. godine Stahuljak je poslao Ministarstvu za nauku i kulturu NRH prijedlog organizacije radova na kapeli sv. Jakoba na Očuri, župnoj crkvi u Lepoglavi i palači Sermage u Varaždinu. Stahuljak je zbog suočavanja s problemom nedostatka radne snage predložio koordiniranje radova na ta tri objekta. S obzirom na to da su bili povezani željezničkom prugom Varaždin-Golubovec, predloženo je angažiranje istog poduzeća na svima, građevnog poduzeća Zagorje iz Varaždina. Poduzeću bi se zbog toga povisila kvota radnika za oko 20 ljudi koji bi bili iz okolice pa bi se time eliminiralo pitanje smještaja i većim dijelom prehrane radnika. Tako bi se radovi mogli obavljati istodobno na sve tri građevine, a radnici bi se po potrebi premještali s jednog objekta na drugi. To bi skratilo i trajanje radova koji bi tako bili dovršeni prije kraja građevne sezone.²³⁷

Problemi s prijevozom crijeva do kapele nastavljani su i 1950. godine. Jurišić je krajem kolovoza otputovala u Lepoglavu pregledati stanje skladištenog materijala, a u Ivancu je u upravi tvornice crijeva saznala da postoji mogućnost prijevoza materijala kamionom do stanice Očura. Odmah pri povratku u Zagreb obavijestila je Mladena Fučića, nadležnog za radove na kapeli.²³⁸ On je otputovao u Krapinu u Ured za cijene Kotarskog narodnog odbora doznati koliki iznos se može ponuditi za prijevoz crijeva sa željezničke stanice Očura do kapele. Putevi su i dalje bili u lošem stanju pa prijevoz kamionom ili transportnim kolima nije bio moguć, prikladna je bila samo volovska sprega. Povjerenika za cijene nije našao pa je razgovarao s činovnikom Odjela za trgovinu i opskrbu koji je obećao prenijeti Povjereniku upit. Kako bi upit uspješno bio riješen Fučić je u uredu ostavio i popis podataka koje treba uzeti u obzir. Zavod se obvezao poslati i službeni dopis kada dobije ponudu prijevoznika.²³⁹

Na Očuri je Fučić pokušao doznati barem približnu cijenu prijevoza crijeva kolima, ali seljaci mu nisu mogli ništa reći prije nego se zajedno dogovore; stoga ih je Fučić uputio da čim se odluče za cijenu jave iznos u radobojski župni ured. Tamo je Fučić dogovorio da će župnik u poštanskom uredu telefonski javiti Zavodu ponudu cijene za prijevoz kako bi Zavod mogao od Kotarskog narodnog

²³⁶ MKM-SDKB, KZZ, 418-1950, Putni izvještaj Jurišić i Habunek za Zlatar, Belec, Martinšćinu i Lobar, 4.4.1950.

²³⁷ MKM-SDKB, KZZ, 855-1950, Prijedlog za organiziranje konzervatorskih radova u Zagorju, 5.7.1950.

²³⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1133-1950, Putni izvještaj Jurišić za Zlatar, Belec, Lobar i Lepoglavu, 31.8.1950.

²³⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1512-1950, Putni izvještaj M. Fučić za Krapinu, Radoboj, Očuru i Varaždin, 6.11.1950

odbora tražiti odobrenje cijene. Župnika Fučić nije našao u uredu, ali je osigurao da ga se obavijesti o dogovoru.²⁴⁰

Ivan Bach je župnom uredu Radoboj početkom studenog 1950. godine poslao dopis nakon Fučićevog posjeta. Župnik je zamoljen da potakne dogovor jer Zavod još nije dobio ponudu.²⁴¹ Nakon nekoliko dana Zavod konačno dobiva informacije o cijeni prijevoza. Župnik Radoboja javio je da se raspitao i da bi ponuda bila 3 dinara po komadu crijepa zbog lošeg stanja puta, ali je držao da bi bilo najbolje da netko iz Zavoda dođe uživo potvrditi cijenu i prijevoznike. Župnik je, u nadi da ih potakne na suradnju, seljacima rekao da je ovo i njihova kapela i da ne smiju gledati samo na zaradu, na što su seljaci pokazali volju za dogovorom.²⁴² Bach je odgovorio župnom uredu da su primili informaciju i da šalju poslanika u Krapinu u Kotarski narodni odbor kako bi dobili odobrenje cijene, o čemu će ga odmah obavijestiti kako bi se seljaci mogli pripremiti za prijevoz. Župnika su zamolili da pronađe bravara koji bi popravio brave i ključeve na kapeli jer su bile oštećene od pljačke.²⁴³ Kotarski narodni odbor Krapina poslao je 14. studenog 1950. Zavodu dopis da je odobrena cijena od 3 dinara po komadu crijepa za prijevoz od željezničke stanice Očura do kapele pomoću kola s volovskom spregom.²⁴⁴

Fučić je između 27. i 29. studenog obavljao poslove oko zaključivanja prijevoza crijepa do kapele. Prijevoz je trebao započeti 1. prosinca. Materijal se iz Lepoglave trebao prevesti transportnim kolima s konjskim dvopregom do vapnare na željezničkoj stanici Očura gdje se imao pretovariti na seljačka kola s volujskom zapregom. Zatim je trebao biti prevezen do kapele i složen u baroknom dijelu kapele. Iz Lepoglave do stanice Očura je materijal imao prevoziti kirijaš Franjo Migač sa svojom skupinom. Radionica rudnika Golubovec je imala obavljati bravarske i kovačke poslove kako bi se crkva zaštitila od provala i pljački.²⁴⁵ Greta Jurišić je 28. studenog 1950. u Lepoglavi pregledala crijep i ustvrdila da još nije prevezen te da nije dobro skladišten, zbog čega dijelovi uz tlo trunu.²⁴⁶

Na kapeli sv. Jakoba u planu je bio nastavak radova pokrivanja krova svetišta kako bi se od oborina zaštitio zidni oslik u interijeru te staklarski i stolarski radovi tj. popravak vrata i prozora. Radove je

²⁴⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1512-1950, Putni izvještaj M. Fučić za Krapinu, Radoboj, Očuru i Varaždin, 6.11.1950.

²⁴¹ MKM-SDKB, KZZ, 1508-1950, Prevoz crijepa na sv. Jakob, 8.11.1950.

²⁴² MKM-SDKB, KZZ, 1526-1950, Očura – prijevoz crijepa, 13.11.1950.

²⁴³ MKM-SDKB, KZZ, 1536-1950, Pokrivanje kapele sv. Jakoba na Očuri, 13.11.1950.

²⁴⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1566-1950, Odobrenje cijene, 14.11.1950.

²⁴⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1664-1950, Putni izvještaj M. Fučić za Očuru, 4.12.1950.

²⁴⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1666-1950, Putni izvještaj Jurišić za Varaždin i Lepoglavu, 1.12.1950.

bilo poželjno organizirati kroz građevinsko poduzeće zbog terena i prirode radova.²⁴⁷ U Planu investicija za 1951. godinu za radove je bilo predviđeno 200.000 dinara.²⁴⁸ Zavodu je odobreno da u tom iznosu radove obavlja Gradsko građevno poduzeće u Čakovcu. Specifičnost konzervatorskih radova je ta da se vrsta radova i opseg nisu mogli unaprijed predvidjeti nego utvrđuju tek tokom izvedbe, kako se naiđe na koju situaciju, zbog čega je Savjet za građevinarstvo i komunalne poslove Narodne republike Hrvatske odobrio iznos na raspolaganje bez utvrđenog, revidiranog i odobrenog predračuna. Potpisan je samo ugovor s poduzećem.²⁴⁹

Radovi tokom 1951. godine uopće nisu izvođeni zbog zatvaranja svih kredita 15. srpnja. Za 1952. godinu su u planu bili ti neizvršeni radovi.²⁵⁰ Na kapeli se dotada planiralo raditi svake godine zbog zaštite zidnog oslika iz 15. stoljeća, ali popravci nisu bili završeni većinom zbog problema s organizacijom radova i nepristupačne pozicije kapele. Kako bi konačno mogli završiti pokrivanje krova i uređenje unutrašnjosti, u Planu investicija za 1952. godinu Konzervatorski zavod Zagreb traži 400.000 dinara.²⁵¹ U lipnju 1952. godine odobreno im je 600.000 dinara za radove na Očuri i završetak radova u Martinšćini.²⁵² U lipnju je Zavod poslao Gradskom građevnom poduzeću u Čakovcu troškovnike za radove na objektima, među kojima je bila i kapela na Očuri te upit kada bi radovi mogli započeti.²⁵³ Također u lipnju 1952. godine župnik Radoboja poslao je Zavodu dopis u kojem ih je podsjetio na to da su prije mjesec dana pregledali kapelu i obećali njeno pokrivanje. S obzirom da ništa još nije učinjeno zatražio je da radovi započnu jer je crijep već godinu dana uskladišten u crkvi.²⁵⁴ Nakon završetka krovništva 1952. godine (Slika 16) radovi su na nekoliko desetljeća stali. Iznad broda je izgrađen novi krov, a iznad svetišta je popravljen. Svod svetišta je demontiran i uskladišten u sakristije. Prozori su zatvoreni, vrata zvonika zazidana i kapela je zaključana.²⁵⁵

²⁴⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1621-1950, Naslovni spiskovi građ. objekata za 1951/1952., 23.11.1950.

²⁴⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1487-1950, Plan investicija za 1951., 7.11.1950.

²⁴⁹ MKM-SDKB, KZZ, 770-1951, Odobrenje za vršenje konzervatorskih radova na kulturno-historijskim spomenicima bez predračuna, 9.5.1951.

²⁵⁰ MKM-SDKB, KZZ, 920-1952, Odobrenje za vršenje konzervatorskih radova na kulturno-historijskim spomenicima bez predračuna, 30.5.1952.

²⁵¹ MKM-SDKB, KZZ, 1700-1951, Prijedlog za investicije u 1952., 20.10.1951.

²⁵² MKM-SDKB, KZZ, 1054-1952, Raspodjela kredita, 17.6.1952.

²⁵³ MKM-SDKB, KZZ, 1042-1952, Predračun za radove u Očuri i Martinšćini, 14.6.1952.

²⁵⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1141-1952, Popravak crkve sv. Jakoba na Očuri, 26.6.1952.

²⁵⁵ Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv. Jakova«, 1994., str. 10.

Slika 16 Očura, kapela sv. Jakova, pogled na svetište sa novim stropnim gredama, Greta Jurišić, 1952.

Stahuljak²⁵⁶, prof. Draginja Jurman-Karaman²⁵⁷ i fotograf Vladimir Bradač poslani su u veljači 1953. godine u Zagorje fotografirati spomenike kulture, među njima i Očuru.²⁵⁸ (Slika 17) Kapela je bila u dobrom stanju.²⁵⁹

Slika 17 Očura, kapela sv. Jakova, pogled sa sjeveroistoka, Vladimir Bradač, 1953.

²⁵⁶ MKM-SDKB, KZZ, 240-1953, Putni nalog Stahuljak za Očuru, Lepoglavu i ostalo, 11.2.1953.

²⁵⁷ MKM-SDKB, KZZ, 241-1953, Putni nalog Draginja Jurman-Karaman za Očuru, Lepoglavu i ostalo, 11.2.1953.

²⁵⁸ MKM-SDKB, KZZ, 242-1953, Putni nalog Vladimir Bradač za Očuru, Lepoglavu i ostalo, 11.2.1953.

²⁵⁹ Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv. Jakova«, 1994., str. 10.

Fokus Konzervatorskog zavoda u Zagrebu kod pristupa radovima na kapeli sv. Jakova bio je na popravku krovišta kako oborine ne bi mogle prodirati u unutrašnjosti i daljnje uništavati kapelu. Od iznimne važnosti bila im je zaštita zidnog oslika kapele.

Upravo je uništenje vrijednih zidnih slikarija obilježilo radove na kapeli. Oglušenje poslovođe građevinskog poduzeća na upute Zavoda i rad na vlastiti nahod doveo je do uništenja važnog dijela spomenika kulture. Isti je za to snosio zakonske posljedice, ali se uništeni zidni oslik ne može vratiti. U nekoliko su slučajeva radnici, ali i lokalne jedinice vlasti pokazivale nepoštivanje Konzervatorskog zavoda kao ustanove koja je stručni autoritet i koja je zakonski ovlaštena da donosi odluke o zaštiti spomenika kulture. Također su često odbijali suradnju jer kapela sv. Jakova, kao crkvena građevina, nije bila na popisu prioritetnih radova. Činjenica koju je Zavod pokušavao promijeniti upravo zbog olakšanja izvedbe radova.

Praktični problemi s kojima se suočavaju je zahtjevna nabava te poteškoće kod prijevoza materijala. U slučaju kapele sv. Jakova prijevoz crijepa koji se odužio preko razdoblja od nekoliko godina puno je produžio trajanje radova. Problem je naravno i općeniti nedostatak radne snage.

Na Očurskoj kapeli se isti radovi planiraju od početka radova 1947. godine. Zaštita zidnog oslika tj. preostalih fragmenata, pokrivanje kapele te popravak stolarije su radovi koji su u planu za svaku godinu sve do završetka radova 1952. godine. Radovi su konzervatorski. Primarni cilj je bio spriječiti daljnje uništavanje građevine.

Kako najveća gotička crkva Hrvatskog zagorja ne bi nestala Konzervatorski zavod u Zagrebu u radove na kapeli sv. Jakova na Očuri uložio je veliki napor. S obzirom na okolnosti konzervatori su napravili najviše što su mogli. Građevina je popravljena iako je bez održavanja ubrzo ponovno počela propadati.

3.3. Crkva sv. Jurja u Belcu

Crkva sv. Jurja smještena je na južnom obronku Ivančice na malom brijegu na sjeveru sela Belec. Iako je danas župna kapela, zvali je crkvom zadržalo se zbog statusa župne crkve kojeg je držala do 1781. godine²⁶⁰ kada je to postala crkva Marije Snježne u Belcu. Crkva sv. Jurja se prvi puta spominje

²⁶⁰ Dubravka Botica, »Oltari, kipovi«, u: *Krapinsko-zagorska županija : sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 725.

1334. godine.²⁶¹ Jednobrodna je s poligonalno zaključenim svetištem. Toranj se nalazi na zapadnoj strani građevine. Sakristija je uz sjeverni zid svetišta, a na južnom zidu broda je portal s malim trijemom. Izgled crkve je obilježen raznim stilskim epohama zbog čega je datacija crkve predmet rasprave. Drago Miletić zaključuje da je prvo sagrađeno romaničko prizemlje tornja na koje se zatim dodao brod, svetište i nadogrudio se toranj.²⁶² Prizemlje zvonika koje je izvorno bilo grobnica je najkasnije s početka 13. stoljeća.²⁶³ Brod i svetište je na temelju arhitektonske plastike i zidnog oslika, od kojeg su danas ostali samo fragmenti, smjestio na kraj 13. stoljeća.²⁶⁴ Na oltaru se nalazila slika *Sv. Juraj u borbi sa zmajem* koja je atribuirana pavlinskom slikaru Ivanu Rangeru.²⁶⁵

Gjuro Szabo je crkvu sv. Jurja smjestio „među najzagonetnije crkvene građevine“ Hrvatskog zagorja.²⁶⁶ Kako bi se njen misterij riješio Konzervatorski zavod nakon Drugog svjetskog rata istražuje. Crkva je tada bila u općenito lošem stanju zbog niza recentnih intervencija i neadekvatnog održavanja.²⁶⁷ (Slika 18) U 1946. godini u Belcu se primarno radilo na restauriranju crkve sv. Marije Snježne, a na sv. Jurju su se istraživale građevne faze crkve. Tihomil Stahuljak je u kolovozu nadzirao pronalazak vrata sakristije iz 15. stoljeća, prozora svetišta iz 14. stoljeća, portala na zapadnom pročelju tornja s kraja 13. stoljeća te zidnih slikarija iz 15. stoljeća.²⁶⁸

²⁶¹ Anđela Horvat, »Belec«, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* Sv. 1, A – Ćus, (ur.) Andre Mohorovičić, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1959., str. 306.

²⁶² Drago Miletić, »O građevinskim mjenama crkve sv. Jurja u Belcu - drugačije«, u: *Peristil* 53, 1 (2010.), str. 57.

²⁶³ Isto, str. 60.

²⁶⁴ Isto, str. 63.

²⁶⁵ Mirjana Repanić-Braun, »Slike«, u: *Krapinsko-zagorska županija : sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 726.

²⁶⁶ Gjuro Szabo, »Spomenici kotara Krapina i Zlatar«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 13, 1 (1941.), str. 140.

²⁶⁷ Drago Miletić, »O građevinskim mjenama«, 2010., str. 51.

²⁶⁸ MKM-SDKB, KZZ, 681-1946, Izvještaj o radu KZZ za kolovoz 1946, 10.9.1946.

Slika 18 Belec, crkva sv. Jurja, stanje prije početka radova, Tihomil Stahuljak, 1946.

Prijedlog budžeta za 1947. godinu pokazuje da je Karaman planirao nastavak istraživanja i restauriranje crkve.²⁶⁹ Od ukupnih 637.000 dinara kredita za sv. Jurja traženo je 80.000 dinara.²⁷⁰

Godine 1947. Tihomil Stahuljak i Mladen Fučić zajedno su putovali u Belec krajem ožujka te sredinom travnja. U ožujku su nadzirali uklanjanje žbuke s donjih dijelova tornja prilikom čega su do visine od cca 5 metara na južnom i zapadnom pročelju otkriveni tesanci slagani na način karakterističan za romaniku. Pronađeni gotički prozor na južnom pročelju nije suvremen gradnji tornja što je potvrdilo pretpostavljenu raniju dataciju tornja. Portal na zapadnom pročelju ispod dviju velikih konzola flankiraju opekama naknadno zazidane udubine čija funkcija je nepoznata prije uklanjanja opeke. Dok je toranj građen velikim tesancima, ispod žbuke na južnom pročelju broda pronadjeni su lomljenici položeni u vodoravne ploče s tesanim kvadrima na uglovima. Ovo otkriće bilo im je daljnji dokaz da je i brod crkve romanički iz 13. stoljeća. Na istom pročelju pronadjena je i mala niša šiljastog luka.²⁷¹ (Slika 19) Fučić je u izvještaju naveo da su zidne sponje tornja zahrđale i mora ih se zamijeniti na jesen kada će se izvoditi tehnički zahvati, a čišćenjem klesanaca od žbuke, otvaranjem gotičkih prozora u svetištu i izradom novih jednostavnih i neupadljivih prozorskih krila crkva će se vratiti u stanje „koje joj i pripada“. Izradio je precizne snimke koje su služile u izradi nacrtu obnove, ali i kao početna točka pri izradi projekata te kao pomoć pri povijesno umjetničkom proučavanju crkve. Snimio

²⁶⁹ MKM-SDKB, KZZ, 625-1946, Prijedlog budžeta KZZ-a za 1947. godinu, 7.9.1946.

²⁷⁰ MKM-SDKB, KZZ, 694-1946, Kulturno-historijski spomenici popravak, molba za pomoć KZZ-u, 10.9.1946.

²⁷¹ MKM-SDKB, KZZ, 276-1947, Stahuljak – putno izvješće o Belcu, Martinščini i Zajezdi, 3.4.1947.

je tlocrt koji će nacrtati u mjerilu 1:25 kako bi kasnije mogao dodavati detalje koji će se pronalaziti. U tu svrhu precizno je snimio i ostatke prozora, klesarske i bravarske detalje.²⁷²

Slika 19 Belec, crkva sv. Jurja, pogled na južno pročelje za vrijeme trajanja radova, Tihomil Stahuljak, 1947.

Stahuljak je, vodeći se informacijama iz kanonskih vizitacija iz 17. i 18. stoljeća, otkrio dijelove zidnog oslika na Stichkapama. Prije čišćenja mogao je samo zaključiti da imaju kasnogotičke karakteristike. Na dva polja prikazane su scene Judinog poljupca i Krista pred Pilatom. Pronađeni su ostaci zidnog oslika i na svodnim poljima svetišta, ali su oštećeni prilikom zahtjevnog skidanja cementne žbuke. Smatra da je oslik svoda svetišta i niša prozora svetišta (Slika 20) pronaden prethodne godine djelo istog majstora, ali ne i djelo majstora oslika svoda broda.²⁷³ Blaga narančasta, golubinje siva i ljubičasta boja oslika ostavile su na Fučića izvanredan dojam.²⁷⁴

²⁷² MKM-SDKB, KZZ, 306-1947, M. Fučić putni izvještaji Belec, Zajezda, Gotalovec, Čakovec, 22.4.1947.

²⁷³ MKM-SDKB, KZZ, 304-1947, Stahuljak putni izvještaj Belec, Zajezda, Gotalovec, 18.4.1947.

²⁷⁴ MKM-SDKB, KZZ, 306-1947, M. Fučić putni izvještaji Belec, Zajezda, Gotalovec, Čakovec, 22.4.1947.

Slika 20 Belec, crkva sv. Jurja, oslik istočnog zida svetišta, Tošo Dabac, 1947.

Temelji sakristije i kapele sv. Katarine koji se također spominju u vizitacijama pronađeni su uz sjeverni zid broda. Pronalazak temelja samo jedne prostorije i nalaz oltarne menze naveo ih je na zaključak da se sakristija u 17. stoljeću proširivala i pretvorila u kapelu sv. Katarine. Vjerojatno je srušena u potresu 1775. godine kada su zazidana i pronađena vrata sakristije i kapele. Nova sakristija sagrađena je sjeverno od svetišta.²⁷⁵(Slika 21)

Slika 21 Belec, crkva sv. Jurja, temelji kapele sv. Katarine prilikom iskapanja, Tihomil Stahuljak, 1947.

Krajem travnja 1947. Karaman je poslao Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva Prosvjete prijedlog konzervatorskih radova na crkvi sv. Jurja u Belcu. Stahuljak je na temelju razgovora s tajnikom Komiteta za kulturu i umjetnost Vlade FNRJ Vlade Mađarića sastavio prijedlog radova. Jedan primjerak se prosljedio u Beograd Komitetu za kulturu i umjetnost vlade FNRJ. Stahuljak je obrazložio da crkva sv. Jurja u Belcu nije sustavno istraživana iako je „jedna od najinteresantnijih

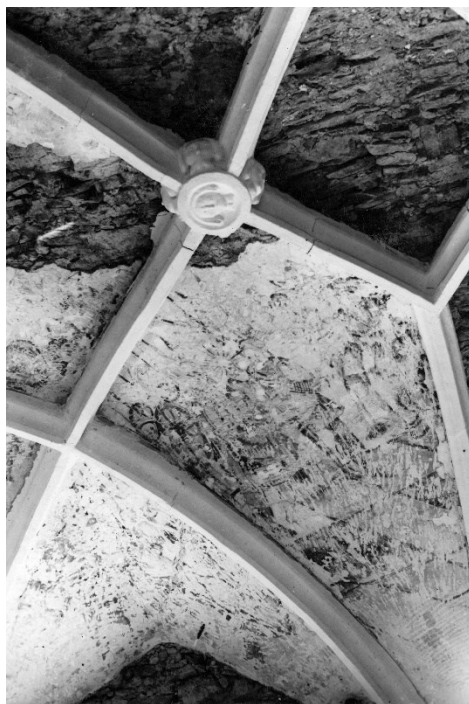
²⁷⁵ MKM-SDKB, KZZ, 276-1947, Stahuljak – putno izvješće o Belcu, Martinšćini i Zajezdi, 3.4.1947.

građevina u povijesti arhitekture sjeverozapadne Hrvatske“. Spomenuo ju je tek Gjuro Szabo 1910-ih. Zavod je započeo sistematsko istraživanje crkve u kolovozu 1946. godine. Bez financijske pomoći su počeli sa skidanjem žbuke u unutrašnjosti i na pročeljima, otvaranjem zazidanih otvora, arheološkim iskapanjima terena oko crkve te pregledom arhivske građe. Na temelju tih radova zaključili su da su toranj i zidovi broda iz druge polovice 13. stoljeća. Na mjestu starijeg je u 14. stoljeću izgrađeno novo svetište. U brodu je mrežasti oslikani svod s kraja 15. stoljeća. Oslík svoda svetišta je iz sredine 15. stoljeća. U 17. stoljeću je ispred ulaza u brod dodan trijem, a uz sjeverni zid sagrađena je kapela sv. Katarine. Tada je počelo i opremanje crkve baroknim namještajem koje je završeno u 18. stoljeću. Zbog elemenata iz razdoblja od 13. do 18. stoljeća i svoje morfologije za Stahuljaka je crkva sv. Jurja bila jedna od „najkarakterističnijih povijesno umjetničkih spomenika sjeverozapadne Hrvatske“. Romanički dijelovi je zajedno s crkvom u Glogovnici čine najznačajnijim arhitektonskim spomenikom ranijeg srednjeg vijeka tog područja, a zidni oslik iz 15. stoljeća je značajan primjerak srednjovjekovnog zidnog slikarstva. Stahuljak je kao opravdanje za radove uz povijesno umjetničku vrijednost spomenika iznio i njegov turistički potencijal, što više jer je u Belcu i reprezentativni primjerak barokne arhitekture crkva sv. Marije Snježne sa zidnim oslicima pavlinskog slikara Ivana Rangera. Tako bi turisti mogli posjetiti ujedno i srednjovjekovni i barokni spomenik sjeverozapadne Hrvatske. Plan konzerviranja za čiju izvedbu je traženo 80.000 dinara sadržavao je uklanjanje dogradnji s kraja 19. i početka 20. stoljeća koji spomenik „nagrđuju, odnosno njegove vrijednosti zakrivaju“. Za Zavod je provedba konzervacije spomenika, osim očuvanja spomenika, trebala služiti i kao uzor za slične pothvate zbog kompleksnosti konzervatorskih problema.²⁷⁶

U detaljnijem obrazloženju prijedloga konzervatorskih radova Stahuljak je opisao stanje crkve kao loše zbog lošeg održavanja i nestručnih popravaka. Kao glavne probleme naveo je prodiranje vode kroz oštećeno krovíšte broda i uništavanje oslika u brodu, visoku vlagu zbog pogrešno izvedenog sistema odvoda zbog čega oborine prodiru u zidove što uništava oltar iz 17. stoljeća. Vлага koju na sebe navlači materijal preostao od rušenja kapele sv. Katarine u 18. stoljeću pak uništava sjeverni zid crkve. Uz uklanjanje problema prokišnjavanja i vlage bilo je potrebno zamijeniti žbuku u interijeru, a otvoru portala na zapadnom pročelju tornja potrebno je učvrstiti nadvoj od klesanaca. Gotičkim prozorima u svetištu trebalo je nadomjestiti većinu šprljaka i staklo. Zidne oslike je bilo potrebno

²⁷⁶ MKM-SDKB, KZZ, 318-1947, Prijedlog KZZ-a za konzervatorske radove na sv. Jurju u Belcu, 24.4.1947.

osloboditi od žbuke te ponovno položiti žbuku gdje oslik nije sačuvan. (Slika 22) Isto tako je u unutrašnjosti tornja bilo potrebno skinuti svu žbuku da bi se nova nanijela samo na dijelove za koje se konstatira da su izvorno bili ožbukani. Objekt je iziskivao niz hitnih zahtjeva od kojih je restauracijski samo onaj na gotičkim prozorima svetišta, preostali su konzervatorski (popravak krovništa, uspostava funkcionalnog sistema odvodnjavanja oborina, nova žbuka, drenaža). Planiralo se i konzerviranje iskopanih temelja kapele sv. Katarine.²⁷⁷

Slika 22 Belec, crkva sv. Jurja, oslik svoda broda, Tihomil Stahuljak, 1947.

U kolovozu 1947. godine Stahuljak je javio župnom uredu Belec da je od strane Ministarstva Prosvjete u dogovoru sa Planskom komisijom odobren kredit od 40.000 dinara kojima će se napraviti novo krovnište tornja i dovršiti zahvati na crkvi.²⁷⁸ Za radove je angažiran Miloš Hohnjec, kipar i restaurator iz Celja.²⁷⁹ Stahuljak je s njim dogovorio plan radova. Rebra svodova u tornju, brodu i svetištu su se trebala očistiti i impregnirati, zidovi tornja očistiti, oltarna menza fugirati, impregnirati, adaptirati i

²⁷⁷ MKM-SDKB, Topografska zbirka, nema broja-1947, Obrazloženje hitnosti radova i aproksimativni predračun, 19.6.1947.

²⁷⁸ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 691-1947, Nacrtni tornja – traži se, 26.8.1947.

²⁷⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1148-1947, Miloš Hohnjec prijedlozi za sv. Jurja u Belcu, 25.10.1947.

konzervirati, oltarni retabl očistiti i konzervirati isto kao i zidni oslici u svetištu i brodu.²⁸⁰ Hohnjec započinje s radom 29. listopada 1947.²⁸¹

Prilikom radova postalo je jasno da je izgled oltarne menze kombinacija intervencija iz 15. i 17. stoljeća, ali je utvrđen njen izvorni izgled iz prve polovice 14. stoljeća. Adaptacije i izvorni oblik utvrđeni su i za retabl iz 18. stoljeća. Iznad prozora u svetištu pronađeno je još ostataka zidnih slikarija koje se stilski slažu s onima iz broda. Otkrivene su izvorna polikromacija i ornamentiranje na kamenim dijelovima trijumfalnog luka i rebara u svetištu te nekoliko likova kasnobaroknog oslika na luku između broda i tornja.²⁸² Ana Deanović je 6. prosinca u Belcu kolaudirala ugovor s Hohnjecom. Završen je dogovoren posao na „otkrivanju i konzerviranju zidnih i svodnih slikarija, čišćenju zidova u tornju i svih kamenih klesanih dijelova u unutrašnjosti, adaptaciji oltarne menze i konzerviranju retabla“.²⁸³ (Slika 23) Hohnjec je u izvještaju o radu upozorio na vlagu koja je i dalje ugrožavala zidni oslik.²⁸⁴

Slika 23 Belec, crkva sv. Jurja, glavni oltar nakon popravka, Zdenka Munk, 1948.

²⁸⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1110-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 7. 11.1947.

²⁸¹ MKM-SDKB, KZZ, 1150-1947, Potvrda o početku radova M. Hohnjeca u Belcu, 29.10.1947.

²⁸² MKM-SDKB, KZZ, 1110-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 7. 11.1947.

²⁸³ MKM-SDKB, KZZ, 1270-1947, Deanović, putni izvještaj Belec, 9. 12.1947.

²⁸⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1357-1947, Hohnjec izvještaj o restauratorskim radovima u Belcu, 9.12.1947.

Pri organizaciji radova Mladen Fučić bio je suočen s problemom nedostatka radnika. Seljaci su bili zauzeti jesenskim poljoprivrednim poslovima²⁸⁵, a zbog gradnje Kotarskog građevinskog poduzeća u Zlataru nedostajalo je zidara.²⁸⁶ Osim lokalnih radnika Zavod je zapošljavao i obrtnike. Stolar Ermin Rumboldt Hohnjecu je pomagao kod stolarskih poslova. Radio je na retablu, adaptirao prozor u brodu za novo ostakljenje te pripremao skele za žbukanje.²⁸⁷ Franjo Bramor, nastavnik Obrtne škole, restaurirao je klesani kamen jugoistočnog prozora svetišta.²⁸⁸, a radio je i na gotičkom mrežištu.²⁸⁹ Crtač Muzeja za umjetnost i obrt, Edo Kovačević, također je u Belcu radio na popravku crkve.²⁹⁰

Krajem prosinca 1947. godine Restauratorski zavod u Zagrebu popravljao je dvije barokne slike iz crkve sv. Jurja, oltarnu sliku *Sv. Juraj u borbi sa zmajem* i medaljon s prednje strane oltarne menze s likom sv. Jurja. Zapisnik su sastavile Anđela Horvat u ime Zavoda i restaurator Slavka Dekleva. Slike su očišćene od prljavštine, rupe su zakrpane, a zakrpe tonirane, pojačani su rubovi te su slike lakirane i napete na nove unutarnje okvire.²⁹¹ Karaman je poslao Rumboldta i Fučića da preuzmu slike na željezničkoj stanici Zlatar Bistrica te da asistiraju pri njihovom montiranju u crkvi 23. prosinca.²⁹²

Zavod je 1948. godine trebao završiti radove na crkvi, ali to nije bilo moguće provesti. U svibnju su molili Kotarski narodni odbor Kotarske planske komisije u Zlataru da im iz svojih zaliha izdvoji dio građevinskog materijala kako bi se radovi mogli nastaviti jer je crkva „od vrlo velike umjetničke i naučne vrijednosti“.²⁹³ Zavod je sklopio ugovor s Kotarskim građevnim poduzećem u Zlataru za građevinske i obrtničke radove na popravku crkve sv. Jurja u iznosu od 50.000 dinara. Početak radova trebao je biti 1. listopada.²⁹⁴

Greta Jurišić i Mladen Fučić su u kolovozu 1948. godine otišli u Belec na dogovor s Kotarskim građevinskim poduzećem, ali raniji početak radova nije bio moguć jer je nedostajalo tesara koji su bili zauzeti gradnjom Zadružnih domova. Pregledali su crkvu te ustanovili da će na tornju iskoristiti postojeće podvlake od željeznih nosilaca kako bi se uštedjelo na cementu kojeg bi inače trebali za

²⁸⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1113-1947, M. Fučić putno izvješće o Belcu, 8. 11.1947.

²⁸⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1233-1947, Mladen Fučić, izvještaj Belec i Martinščina, 2. 12.1947.

²⁸⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1184-1947, Rumboldt putno izvješće o Belcu, 21. 11.1947.

²⁸⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1172-1947, Stahuljak putno izvješće o Belcu i Očuri, 20. 11.1947.

²⁸⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1233-1947, Mladen Fučić, izvještaj Belec i Martinščina, 2. 12.1947.

²⁹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 1168-1947, Ministarstvo prosvjete o putovanju Ede Kovačevića u Belec, 15. 11.1947.

²⁹¹ MKM-SDKB, KZZ, 1369-1947, Zapisnik o izvršenom popravku dviju slika iz sv. Jurja u Belcu, 22.12.1947.

²⁹² MKM-SDKB, KZZ, 1379-1947, Rumboldt izvještaj o Belcu, 26.12.1947.

²⁹³ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 530-1948, Građ. materijal, 15.5.1948.

²⁹⁴ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 775-1948, Prof. Stahuljak Tihomil – ovlaštenje, 15.7.1948.

armirano-betonski serklaž.²⁹⁵ Fučić je napisao tehnički elaborat pregradnje krovništva tornja. Radovi su se sastojali od rušenja dijelova zidova, serklaža, montiranja krovne konstrukcije i pokrivanja krova šindrom preko bituminozne ljepenke. Kotarskom građevnom poduzeću poslao je i upute za pravilno skladištenje materijala, precizno mjerenje položaja serklaža, kako trebaju biti izvedeni spojevi krovništva da se voda ne nakuplja te da pokrov od šindre treba biti položen zaobljeno bez oštih rubova.²⁹⁶

Kotarsko građevno poduzeće Zlatar 9. listopada 1948. je Zavodu poslalo dopis da radove nije moguće izvesti jer nisu zaprimili prioritarno odobrenje za izvršenje radova od Ministarstva grada. Za izvedbu radova potrebno je specijalno odobrenje predsjednika Planske Komisije Narodne republike Hrvatske.²⁹⁷ Dopis je bio hitno proslijeđen Ministarstvu prosvjete,²⁹⁸ ali bez rješenja. Ugovor s poduzećem je morao biti storniran za 1948. godinu²⁹⁹ čime su zaustavljeni i radovi.

Iako se na tornju 1948. godine nije radilo, započelo je opremanje interijera crkve. Karaman je poslao župnom uredu nacрте za izradu namještaja koji treba odgovarati lokalnoj tradiciji tj. treba biti jednostavne konstrukcije od punog drveta. Namještaj se sastojao od klecala, klupa te stolaca koji bi imali sjedala od pletene slame. U Zavodu je laborant Rumboldt radio na modelima kako bi se uspostavilo najbolje konstruktivno i formalno rješenje.³⁰⁰

U svibnju 1948. godine srednjovjekovne oslike u crkvama u Loboru, Martinšćini i Belcu je fotografirao stručnjak za fotografiranje u boji Rihard Munk, asistent Instituta za biljna istraživanja Ministarstva poljoprivrede u Zagrebu, uz pratnju Zdenke Munk.³⁰¹

Konzervatorski zavod se suočavao s nizom poteškoća koje su sprječavale radove na objektima. Ana Deanović Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete poslala je izvještaj koji ih je trebao upoznati s problematikom terenskog rada i ukazati im na činjenicu da ako se poteškoće ne uklone Zavod ne može zadovoljiti postavljene planove radova. U Belcu je još preostalo ostakliti prozore, popraviti svodove i restaurirati zapadni portal, ožbukati eksterijer, popraviti krov i žljebove i ukloniti

²⁹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 897-1948, Putni izvještaj Jurišić, M. Fučić za Belec, Lobor, Lepoglavu, Očuru, 16.8.1948.

²⁹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 959-1948, Tehnički elaborat za Belec, 31.8.1948.

²⁹⁷ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 1139-1948, Popravak crkve u Belcu, 9.10.1948.

²⁹⁸ MKM-SDKB, KZZ, 1318-1948, Savezni kredit obnove – izvještaj, 9.11.1948.

²⁹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1647-1948, Izvještaj o utrošku kredita, 30.11.1948.

³⁰⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 121-1948, Dostava nacрта, 3.2.1948.

³⁰¹ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 558-1948, Putni izvještaj Zdenka Munk i Rihard Munk iz Lobora, Martinšćine i Belca, 19.5.1948.

nadogradnju tornja. Izvršenje ovih radova sprječavale su financijske i administrativne poteškoće, problemi nabave materijala, nedostatak radne snage te prilike na terenu.³⁰²

U planu raspodjele republikanskog kredita za 1949. godinu za crkvu sv. Jurja određeno je 100.000 dinara.³⁰³ Deanović se krajem veljače 1949. godine uputila u Zagorje kako bi dogovorila radove i pregledala stanje građevina. Kotarsko građevinsko poduzeće u Zlataru nije željelo prihvatiti nove projekte jer je bilo zauzeto gradnjom radničkih domova koji su saveznog značenja za razliku od crkve sv. Jurja. Radovi na crkvi mogli su se izvesti samo u organizaciji Zavoda. Materijal za žbukanje je već djelomično bio nabavljen stoga je to bilo izvedivo, ali Deanović je pretpostavljala da se rad u vlastitoj režiji može izbjeći slanjem proizvodnog zadatka preko Ministarstva građevina. Tako bi građevno poduzeće ipak izvršilo tesarski dio radova na krovu crkve pošto su tesari trenutno slobodni jer se na domovima tek grade zidovi. Problem je bila i nabava pijeska jer poduzeće u Gotalovcu nije željelo izručiti materijal ako ga naruči izravno Zavod pa je Deanović dogovorila da će pijesak u svome trošku nabaviti oni koji će ga prevoziti do crkve i sve zajedno će im zatim biti isplaćeno. Kod pregleda crkve ustanovila je da hitno treba dodati sistem žlijebova jer se voda slijeva po neožbukanom zidu.³⁰⁴

Za konzervatorske i restauratorske radove potrebni su uz stručnjake i radnici koji su upoznati s ovakvim tipom rada. Zavod je zbog toga od Ministarstva prosvjete tražio da se za radove klesarske, zidarske i pomoćne poslove u Belcu, Loboru i Martinšćini ponovno zaposli sedam radnika koji su radili za Zavod od 1947. godine.³⁰⁵

U srpnju 1949. Deanović je ponovno pregledala stanje sv. Jurja. Oluja je bacila lim s krovišta koje je počelo prokišnjavati, krov je samo privremeno pokriven, a staklo na južnom prozoru svetišta je razbijeno. Žbukanje pročelja je bilo hitno jer su jaki vjetrovi nosili oborine u unutrašnjosti crkve. Sjeverni zid broda je bio vlažan s već nastalim kišnim algama.³⁰⁶ U studenom je vanjsko žbukanje trebalo već početi, ali su, isto kao u Martinšćini, radovi prekinuti jer je Kotarski narodni odbor Zlatar povukao radnike te žbukanje koje je izričito važno zbog zaštite od atmosferilija nije izvedeno.³⁰⁷

³⁰² MKM-SDKB, KZZ, 758-1949, Izvještaj Ane Deanović o poteškoćama rada na terenu, 10.5.1949.

³⁰³ MKM-SDKB, KZZ, 204-1949, Plan raspodjele saveznog i republikanskog kredita, 2.3.1949.

³⁰⁴ MKM-SDKB, KZZ, 173-1949, Ana Deanović izvještaj iz Zlatara, Lobora, Martinšćine i Belca, 21.2.1949.

³⁰⁵ MKM-SDKB, KZZ, 227-1949, Planiranje radnika za radove u Martinšćini, Loboru i Belcu, 9.3.1949.

³⁰⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1144-1949, Deanović putni izvještaj Lobar, 7.7.1949.

³⁰⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1675-1949, Deanović putni izvještaj u Lobar, Martinšćinu, Belec, 10.11.1949.

U travnju 1950. godine Greta Jurišić i tajnik Zavoda Štefica Habunek putovale su u Zlatar na dogovor s Kotarskim građevinskim poduzećem. Iako je Zavod predvidio da će poduzeće raditi i u Belcu, neće jer rad na crkvi nije imao prioritet pa su predložili Zavodu da radi u vlastitoj režiji. Razgovarale su s tehničkim referentom koji im je obećao pomoć kod obrtničkih radova i posudbu materijala, ali direktor koji do sada nije bio sklon suradnji, pogotovo ne na crkvenim građevinama, nije bio prisutan pa nikakav dogovor nije bio služben. S upraviteljem župe raspravljale su o mogućnosti žbukanja pročelja u vlastitoj organizaciji te su odmah pričale i sa zidarom koji bi radove izvodio krajem ljeta.³⁰⁸

U planu investicija za 1950. godinu za dovršenje radova koji uključuju dovršetak žbukanja interijera i eksterijera, drenažu terena i novi krov na tornju predviđena je svota od 250.000 dinara.³⁰⁹ Ministarstvo prosvjete dodijelilo im je 200.000 dinara za radove u režiji Zavoda.³¹⁰ Za rukovodioca radova imenovana je Greta Jurišić.³¹¹

Radnici su ponovno bili problem, ali sad je problem njihova isplata jer su odbijali primiti plaću prema uredbi ili normi, samo su tražili uobičajenu radničku dnevnicu što se moralo uskladiti s propisima i Ministarstvom građevina.³¹² Na crkvi su se izvodili radovi u vrijednosti od 180.000 dinara. Žbukanje eksterijera i interijera, drenaža terena i niz ostalih sitnih radova finalizirali trebali su finalizirati radove otkrivanja i konzerviranja gotičkih zidnih oslika u interijeru te konzervaciju tornja.³¹³

Jurišić i Stahuljak organizirali su početak radova krajem kolovoza 1950. godine. Jurišić se većinom bavila administrativnom stranom. Uzimala je podatke od radnika, radila evidencije na gradilištu, proučavala propise i uredbe vođenja radova u vlastitoj režiji. Pokušavala je pojednostaviti vođenje evidencije na terenu po uzoru na gradilišta novogradnji.³¹⁴

Stahuljak je u putnom izvještaju opisao proces žbukanja. Za žbukanje vanjskih zidova broda i svetišta u dva tanka sloja žbuke miješan je pijesak iz Gotalovečkih kamenoloma koji nakon sušenja žbuci daje svijetlosivu boju. Žbuka je nanošena tako da se nazirala tekstura zida. Klesanci na uglovima nisu prežbukavani. Isto tako je ostavljeno vidljivo nekoliko većih klesanaca stare sakristije tj. kapele sv. Katarine uzidanih u novu sakristiju. Svetište je očišćeno od cementne žbuke, popravci od opeke su

³⁰⁸ MKM-SDKB, KZZ, 418-1950, Putni izvještaj Jurišić i Habunek za Zlatar, Belec, Martinšćinu i Lobar, 4.4.1950.

³⁰⁹ MKM-SDKB, KZZ, 1197-1949, Podaci za sastav investicionog plana za 1950., 23.7.1949.

³¹⁰ MKM-SDKB, KZZ, 626-1950, Odobreni plan investicija za 1950. dostavlja se, 24.5.1950.

³¹¹ MKM-SDKB, KZZ, 1128-1950, Ing. Greta Jurišić – imenovanje voditeljem radova u Belcu, 29.8.1950.

³¹² MKM-SDKB, KZZ, 1045-1950, Putni izvještaj Jurišić za Zlatar i Belec, 12.8.1950.

³¹³ MKM-SDKB, KZZ, 1108-1950, Naredba za izvođenje radova, 25.8.1950.

³¹⁴ MKM-SDKB, KZZ, 1133-1950, Putni izvještaj Jurišić za Zlatar, Belec, Lobar i Lepoglavu, 31.8.1950.

uklonjeni, a udubine su ponovno ispunjene lomljencima od kojih je izvorno i podnožje svetišta. Žbukane su samo reške između kamena kako bi vlaga lakše isparavala. Ožbukane su i niše istočnog prozora svetišta i prozora južnog zida broda. Na trijemu južnog portala je skinut sloj ružičaste boje. Na starijim dijelovima otkriven je fragment geometrijske i vegetabilne slikarije. Oba parapeta su ponovno izvedena od lomljenca, s desnog su se prvo uklonili popravci od opeke, a lijevi je cijeli izgrađen novi. Južni kasnogotički portal je također očišćen od boje. U timpanu su pronađeni fragmenti gotičkog prikaza Marije s Djetetom okruženog zvjezdastim rozetama. Zatvorena je udubina uz gotički prozor južnog zida tornja koju su otvorili tokom istraživanja 1947. godine.³¹⁵

Jurišić je još nekoliko puta putovala u Belec kako bi sudjelovala u radovima, ali i rješavala papirologiju.³¹⁶ Pomagala je kod čišćenja južnog trijema na kojem su pronađeni fragmenti baroknih zidnih slika koje je i izmjerila. Nadzirala je i planiranje niveliranja terena oko građevine.³¹⁷

Završetkom žbukanja crkve 1950. godine radovi su stali. Narednih godina Zavod je dolazio samo u kontrolu stanja građevine. Tako su npr. u siječnju 1951. godine Anđela Horvat³¹⁸ i Greta Jurišić pregledale crkvu.³¹⁹ Ana Deanović se u rujnu 1955. godine prilikom pregleda nekoliko dvoraca u Zagorju vratila i u Belec. Crkva je održavana te je i dalje bila u dobrom stanju. Tom prilikom ponovno je, zbog velikog interesa turista, otvoreno pitanje izdavanja razglednica spomenika Zagorja.³²⁰

Kada je Konzervatorski zavod u Zagrebu počeo raditi na crkvi sv. Jurja u Belcu 1946. godine ona je bila lošeg stanja, neodržavana, oštećena i s nizom nestručnih intervencija. Cilj zavoda bio je sanacija, ali i povijesno-umjetničko istraživanje građevine pogotovo zbog specifičnog izgleda koji je rezultat različitih faza gradnje. Radovi su došli kraju 1950. godine. Tokom četiri godine od planiranih radova izveden je samo dio. Otkriveni su i prezentirani temelji stare sakristije tj. kapele sv. Katarine. Isto tako su otkriveni i konzervirani ostaci zidnog oslika u interijeru crkve. Istražene su oltarna menza i retabl. Crkva je ponovno ožbukana na način koji prezentira oslik, ali i strukturu zidova. Obavljen je i niz manjih popravaka. Novo krovništvo tornja unatoč iznimnom trudu konzervatora nije izvedeno. Isto tako nije maknuta niti nadogradnja tornja.

³¹⁵ MKM-SDKB, KZZ, 1165-1950, Putni izvještaj Stahuljak za Belec, 6.9.1950.

³¹⁶ MKM-SDKB, KZZ, 1642-1950, Putni izvještaj Jurišić za Zlatar i Lobar, 27.11.1950.

³¹⁷ MKM-SDKB, KZZ, 1167-1950, Putni izvještaj Jurišić za Belec, 6.9.1950.

³¹⁸ MKM-SDKB, KZZ, 70-1951, Horvat putni nalog Belec i Zajezda, 20.1.1951.

³¹⁹ MKM-SDKB, KZZ, 71-1951, Jurišić putni nalog Belec i Zajezda, 20.1.1951.

³²⁰ MKM-SDKB, Topografska zbirka, 2023-1955, Putni izvještaj Deanović za Zajezdu, Belec, Lobar i Trakošćan, 5.9.1955.

Zavod se fokusira na vraćanje crkve u stanje „koje joj i pripada“³²¹ što uključuje uklanjanje intervencija 19. i 20. stoljeća za koje smatraju da sakrivaju vrijednost crkve. Za Tihomila Stahuljaka je, s druge strane, upravo u opsegu elemenata, ali samo onih koji potječu od 13. do 18. stoljeća, povijesno-umjetnička vrijednost crkve. Unatoč tome osim restauratorskih popravaka na gotičkim prozorima svetišta radovi su konzervatorske prirode. Kod radova konzervatori se suočavaju s nizom problema, iako u manjem obujmu u odnosu na druge građevine obrađene u ovom radu. Primarni problem je radna snaga koja je neobrazovana ili opće nije dostupna za rad. Problem je i to što crkva sv. Jurja nije na prioritetnom popisu radova zbog čega se radovi izvode sporo ili se čak niti ne uspiju organizirati. Suočavaju se i s nedostatkom materijala i njegovom teškom nabavom.

Unatoč izazovima Zavod je uspio izvesti radove koji su spriječili daljnje rapidno propadanje crkve. Iako nisu uspjeli izvesti sve što je planirano doneseni zaključci i otkrića, do kojih u većini slučajeva dolazi Tihomil Stahuljak, osnova su za istraživanje crkve sv. Jurja naknadnih naraštaja povjesničara umjetnosti.

³²¹ MKM-SDKB, KZZ, 306-1947, M. Fučić putni izvještaji Belec, Zajezda, Gotalovec, Čakovec, 22.4.1947.

4. Zaključak

Konzervatorski zavod u Zagrebu u deset godina koje su obrađene u ovom radu obilježio je zaštitu sakralnih spomenika Hrvatskog zagorja.

Kratki prikaz zaposlenika Zavoda od 1945. do 1955. godine pokazao je, iako dokumentacija koja se bavi zaposlenicima nije sačuvana u velikim količinama, tko su bili glavni protagonisti konzervatorskih radova tog razdoblja. Pregled donesenih zakona o zaštiti spomenika i način na koji utječu na rad konzervatorskih zavoda te koliko su konzervatorski zavodi bili ključni ne samo za zaštitu već i za povijesno-umjetničko istraživanje baštine.

Analiza arhivske dokumentacije Konzervatorskog zavoda u Zagrebu rezultirala je prikazom kronologije radova, u već definiranom vremenskom razdoblju, na tri obrađena spomenika, kompleksu samostana i župne crkve u Lepoglavi, kapeli sv. Jakova na Očuri i crkvi sv. Jurja u Belcu. Tako na odabranim primjerima možemo vidjeti pristup Konzervatorskog zavoda popravcima. Svakoj građevini pristupaju individualno. U Belcu se počinje s istraživanjem građevinskih faza jer šteta nije kritična, s druge strane na Očuri i u Lepoglavi radove se trude započeti što prije jer su oštećenja takve prirode da ugrožavaju i ostatak građevine. Kod radova se susreću i s nizom poteškoća od kojih su najveće preniske krediti te lokalne vlasti koje ne žele surađivati što zatim uzrokuje i ostale probleme kao nedostatak radne snage i materijala.

Pristup radovima je ipak sličan kod svake građevine i može se rezimirati u nekoliko faza. Konzervatorski zavod je prvo slao izaslanike na teren na pregled spomenika, tada bi se izradio plan rada te se tražila financijska potpora i izvođač radova. Nakon početka radova konzervatori bi se vraćali na nadzor kako bi se spriječile pogreške što nije uvijek bila garancija.

Pregled događanja na temelju arhivske građe i za ostale primjere crkvenih građevina Hrvatskog zagorja koje sadrže srednjovjekovne oslike kao što su npr. crkva sv. Martina u Martinšćini ili župna crkva u Zajezdi dao bi punu sliku o istraživanju srednjeg vijeka Hrvatskog zagorja, s fokusom na zidni oslik i drvenu skulpturu, kojeg Zavod tada provodi.

Konzervatorski zavod u Zagrebu ulagao je masivne napore kako bi se oštećene građevine popravile čime su se vrijedni povijesno-umjetnički spomenici spasili od propadanja, a time i od zaborava.

Popis arhivskih izvora

Ministarstvo kulture i medija, Središnja dokumentacija s područja kulturne baštine, Zbirka starije građe - Dokumentacijska građa Konzervatorskog zavoda (1946.-1967.), MKM-SDKB, KZZ

Ministarstvo kulture i medija, Središnja dokumentacija s područja kulturne baštine, Topografska zbirka, MKM-SDKB, Topografska zbirka

Ministarstvo kulture i medija, Zbirka fotografske dokumentacije, građa Konzervatorskog zavoda u Zagrebu (1946. – 1967.), MKM – FKB

Popis literature

1. Tomislav Đurić, »Zaboravljena gotika Hrvatskog zagorja - Sv. Jakov na Očuri«, u: *Muzejski vjesnik* 7, 1 (1984.), str. 107-109.
2. Anđela Horvat, »Belec«, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* Sv. 1, A – Ćus, (ur.) Andre Mohorovičić, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1959., str. 306-307.
3. Anđela Horvat, »Lepoglava«, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* Sv. 3, Inj - Portl, (ur.) Andre Mohorovičić, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1964., str. 308.
4. Lina Anđela Horvat, *Konzervatorski rad kod Hrvata*, Zagreb: Hrvatski državni konzervatorski zavod, 1944.
5. Greta Jurišić, »Konzervatorski radovi na pavlinskom samostanu i crkvi u Lepoglavi«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* 4-5 (1955.), str. 392.-396.
6. Greta Jurišić, »O problemima i poteškoćama rada na području Konzervatorskog zavoda u Zagrebu«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* 2, 1 (1952.), str. 158-160.
7. Ljubo Karaman, »O organizaciji konzervatorske službe u NR Hrvatskoj«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* 1 (1951.), str. 152-157.
8. Drago Miletić, »O građevinskim mjenama crkve sv. Jurja u Belcu - drugačije«, u: *Peristil* 53, 1 (2010.), str. 43-68.
9. Drago Miletić, Marija Valjato-Fabris, »Kapela Sv.Jakova na Očuri : Stanje, razvoj i prezentacija«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 20/21 (1994.), str. 6-28.
10. Petar Puhmajer, »Izgradnja i preobrazbe kompleksa pavlinskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 37/38 (2013.), str. 81-100.

11. Ivanka Reberski, »Prof. dr. Milan Prelog (1919. - 1988.)«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 12-13 (1988.), str. 16.-18.
12. Mirjana Repanić-Braun, Diana Vukičević-Samaržija, »Gorjani Sutinski (Očura), Kapela sv. Jakova«; Dubravka Botica, Mirjana Repanić-Braun, »Belec, kapela sv. Jurja« u: *Krapinsko-zagorska županija : sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja*, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 576.-579.; 722.-727.
13. Tihomil Stahuljak, »Naučno-istraživački rad Konzervatorskog zavoda u Zagrebu od 1945. do 1949. godine«, u : *Historijski zbornik* 3, 1-4 (1950.), str. 257.-266.
14. Gjuro Szabo, »Spomenici kotara Krapina i Zlatar«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 13, 1 (1941.), str. 103.-204.

Popis ilustracija

Slika 1 Osoblje Konzervatorskog zavoda u Zagrebu (Tihomil Stahuljak, Lavica Basala, Branko Fučić, Ana Deanović, Anđela Horvat, dr. Ljubo Karaman, Mladen Fučić, Zlata Škrnjug, Ermin Rumboldt, dr. Ferdo Hauptman), Drago Paulić, 1946., preuzeto iz Martina Juranović Tonejc, *Institucionalni razvoj zaštite pokretne umjetničke baštine u Hrvatskoj od 1850. do 1990. godine*, Zagreb : Ministarstvo kulture i medija RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine, 2021., str. 235.

Slika 2 Perspektivni pogled na lepoglavski samostan, 1851., objavljeno u Petar Puhmajer, »Izgradnja i preobrazbe kompleksa pavlinskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 37/38 (2013.), str. 91.

Slika 3 Lepoglava, nekadašnji samostan, refektorij samostana nakon oštećenja u ratu, Marcel Davila, 1945., MKM – FKB, inv. br. 3036, br. neg. II-148

Slika 4 Lepoglava, nekadašnji samostan i župna crkva, pogled na zapadno pročelje oštećeno eksplozijom municije, Tihomil Stahuljak, 1945., MKM – FKB, inv. br. 4768, br. nbeg. III-396

Slika 5 Lepoglava, župna crkva, pogled na oštećeno svetište te zvonik u tijeku popravka, Tihomil Stahuljak, 1945., MKM – FKB, inv. br. 4783, br. neg. I-a-31

Slika 6 Lepoglava, nekadašnji samostan i župna crkva, jugozapadna ugaona kula perimetralnog zida, Tihomil Stahuljak, 1945., MKM – FKB, inv. br. 4738, br. neg. I-j-30

Slika 7 Lepoglava, župna crkva, zidni oslik kora crkve oštećen zbog vlage, Tihomil Stahuljak, 1946., MKM – FKB, inv. br. 4834, br. neg. I-b-32

Slika 8 Lepoglava, župna crkva, pogled prema skelama u svetištu, Greta Jurišić, 1952., MKM – FKB, inv. br. 12523, br. neg. II-1912

Slika 9 Lepoglava, župna crkva, oštećena zidna slika svoda svetišta, Antun Fuis, 1952., MKM – FKB, inv. br. 10695, br. neg. II-2129

Slika 10 Lepoglava, župna crkva, dio zidnog oslika kora s najvećim oštećenjem, Antun Fuis, 1952., MKM – FKB, inv. br. 10756, br. neg. II-2182

Slika 11 Lepoglava, župna crkva, pogled na zapadno pročelje nakon popravka, Vladimir Bradač, 1954., MKM – FKB, inv. br. 12755, br. neg. II-2012

Slika 12 Očura, kapela sv. Jakova, pogled na oštećeno svetište, 1945., MKM – FKB, inv. br.: 3816; neg.: II-128

Slika 13 Očura, kapela sv. Jakova, ostaci zidnog oslika na južnom zidu kapele, druga polovica 15. stoljeća, 1946., MKM – FKB, inv. br.: 6472; neg.: IV-184

Slika 14 Očura, kapela sv. Jakova, stanje prije uklanjanja ostataka urušenog svoda svetišta, 1947., MKM – FKB, inv. br.: 6477; neg.: III-530

Slika 15 Očura, kapela sv. Jakova, kip Bogorodice s Djetetom, o. 1510., 1948., izvor MKM – FKB, inv. br. 5618, br. neg. I-c-39

Slika 16 Očura, kapela sv. Jakova, pogled na svetište sa novim stropnim gredama, Greta Jurišić, 1952., MKM – FKB, inv. br.: 10579; neg.: II-1327

Slika 17 Očura, kapela sv. Jakova, pogled sa sjeveroistoka, Vladimir Bradač, 1953., izvor MKM – FKB, inv. br. 11814, br. neg. II-1596

Slika 18 Belec, crkva sv. Jurja, stanje prije početka radova, Tihomil Stahuljak, 1946., izvor MKM – FKB, inv. br. 4261, br. neg. I-20f

Slika 19 Belec, crkva sv. Jurja, pogled na južno pročelje za vrijeme trajanja radova, Tihomil Stahuljak, 1947., izvor MKM – FKB, inv. br. 5156, br. neg. I-i-36

Slika 20 Belec, crkva sv. Jurja, oslik istočnog zida svetišta, Tošo Dabac, 1947., izvor MKM – FKB, inv. br. 5381a

Slika 21 Belec, crkva sv. Jurja, temelji kapele sv. Katarine prilikom iskapanja, Tihomil Stahuljak, 1947., izvor MKM – FKB, inv. br. 5013, br. neg. I-c-34

Slika 22 Belec, crkva sv. Jurja, oslik svoda broda, Tihomil Stahuljak, 1947., izvor MKM – FKB, inv. br. 5358, br. neg. III-443

Slika 23 Belec, crkva sv. Jurja, glavni oltar nakon popravka, Zdenka Munk, 1948., izvor MKM – FKB, inv. br. 6067, br. neg. I-i-45

SUMMARY

The Conservation office in Zagreb marked the conservation of northern Croatian monuments in the period after the Second World War. The aim of this master's thesis is to present the work of the Conservation office in the time period from 1945. to 1955. The first part of the thesis is an introduction to the structure and the methodology of the Conservation Office in the context of the legal basis for the protection of monuments that was then established. In the second part of the thesis, using three sacral buildings of Hrvatsko zagorje (the monastery and the parish church in Lepoglava, the chapel of St. James on Očura and the church of St. George in Belec) as examples, an overview of the work that the Conservation Office carried out on war-damaged buildings is presented, with a focus on the problems that made these works difficult and slow.

Keywords: The Conservation Office Zagreb, Chapel of St James on Očura, Church of St George in Belec, monastery and parish church in Lepoglava, post-war reconstruction, monument conservation